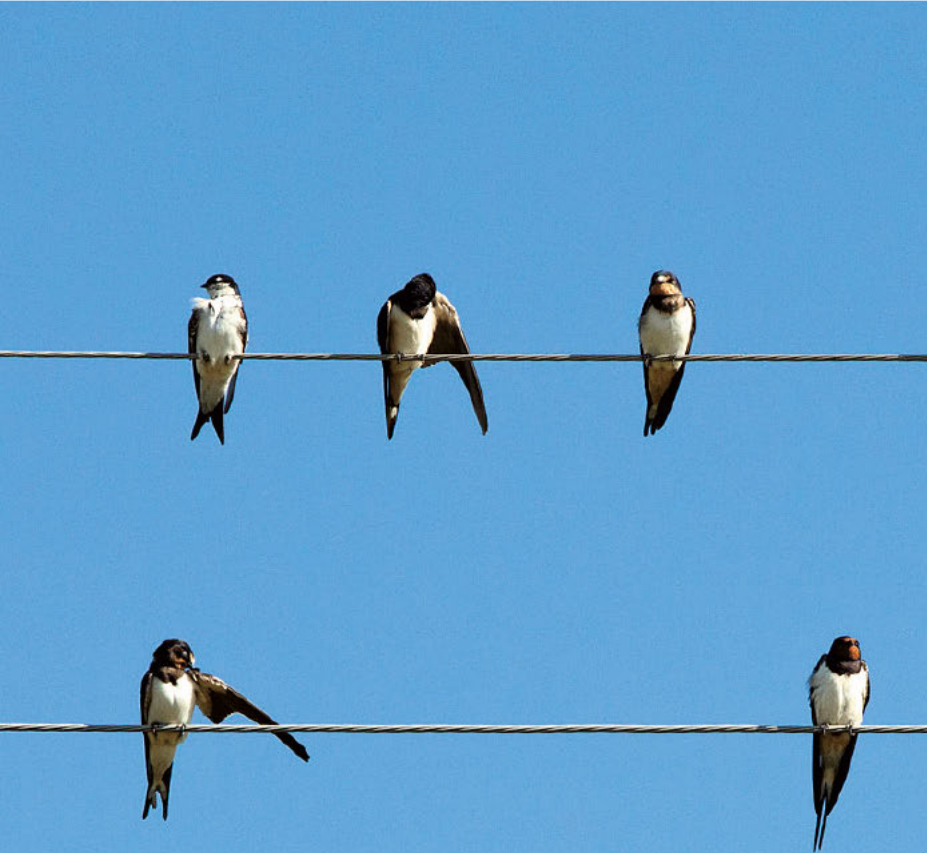

Et Maa elaks

SOOVITUSI KESKKONNASÖBRALIKUKS
PÖLLUMAJANDUSEKS

Koostanud ja välja andnud: SA Eestimaa Looduse Fond, Läti Looduse Fond, Läti Põllumajandusuuringute ja -nõustamiskeskus

Autorid: Aleksei Lotman, Kristjan Piirimäe, Läti Looduse Fond

Fotod: Arne Ader, Jaan Veski, Käde Kalamees

Panustanud: Mari Kaisel

Rahastanud: Euroopa Regionaalarengu Fondi Eesti-Läti programm ja Keskkonnainvesteeringute Keskus

Ltd "Latvian Rural Advisory and Training Centre"

Linking Estonia and Latvia
Part-financed by the European Regional Development Fund

European Union

ISBN 978-9949-9026-8-2 (trükis)
ISBN 978-9949-9026-9-9 (pdf)

Et Maa elaks

SOOVITUSI KESKKONNASÖBRALIKUKS
PÖLLUMAJANDUSEKS

Sisukord

Eessõna	3
Läti-Eesti ettepanekud maaelutoetuse mehhanismide parendamiseks	4
Eestimaa Looduse Fondi ettepanekud Eesti põllumajandusega seotud keskkonnaküsimuste ja nende lahendamise võimaluste kohta 2013. aasta järgsel perioodil	6
Demo Farmi projektis osalenud talud	33
Läti talud	33
Eesti talud	41
Soovituslikud meetmed projektis osalenud taludele	49
Soovituslikud meetmed projektis osalenud Eesti taludele	52
Soovituslikud meetmed projektis osalenud Läti taludele	58

Hea lugeja

Põllumajandusest tuleb enamuse maailma toidust ning oluline osa materjalidest ja kütustest, kuid samas on sel suured keskkonnamõjud – see majandusharu kasutab maad ja koormab veekogusid rohkem kui kõik teised majandusharud kokku. Põllumajandus on ka üks suurimaid fossiilkütuste tarbijaid ja võib-olla ka kliimamuutuste põhjustaja. Meie planeedi rahvaarv jõuab aastaks 2012 seitsme miljardini ning kõikide vajaduste katmiseks peab ka põllumajandustootmine kasvama.

Eestis ja Lätis on väljakutseks saavutada niisugune põllumajanduse areng, mis võimalikult vähe loodust koormaks. Eriti olulisteks eesmärkideks on põhja- ja pinnavete hea kvaliteet, ohustatud taime- ja loomaliikide kaitse, mullaviljakuse säilitamine tulevastele põlvetele, põllumajanduse energiatarbe vähendamine ning kariloomade heaolu.

Senine põllumajanduspoliitika on olnud üsna tulemuslik. Tänu Euroopa abirahadele ning karmimatele keskkonnanõuetele on suudetud vähendada veekogude reostamist, edendada mahepõllumajandust, kaitsta ohustatud tõuge ja sorte, hooldada poollooduslikke kooslusi ja mitmekesistada põllumajandusmaastikke. Samas kannatavad paljud meie järved ja rannikumeri endiselt hajureostuse all, mahetoitu on meie laual väga vähe, paljud kodumaised tõud ja sordid ning põllumajandusmaastikuga seotud metsikud liigid on ikka veel väljasuremisohus. Järelkult tuleb pärast aastat 2013 nii Euroopa Liidu Ühtset Põllumajanduspoliitikat kui ka seda kohalikul tasemel rakendavat Maaelu Arengukava muuta veelgi keskkonnasõbralikumaks. Vastavate toetuste süsteemi tuleb mitmekesistada ja muuta paindlikumaks. Keskkonnasõbralikuma poliitika edendamise kõrval tuleb tõhustada ka elluviimist ametkondlikul tasemel, sealhulgas tuleb nõuete täitmist ka rohkem kontrollida.

Seadused ja määrused pole kunagi võimelised leidma kõige loodussõbralikumaid viise, kuidas majandada meie talusid ja põllumajandusettevõtteid, milles igaühes on erinevad loodusväärtused ja keskkonnaprobleemid ning mida juhivad erinevad inimesed erinevate tootmisesmärkidega. Poliitika tõhustamise kõrval on seega äärmiselt oluline talunike ja põllumajandustootjate endi aktiivsus ja keskkonnavastutus. Kuna iga majandamisotsuse tegemise situatsioon on unikaalne, tulebki loota eelkõige otsustaja loovusele ja teadlikkusele. Talusid on võimalik majandada ja edendada ka nii, et nad ümbritsevat loodust oluliselt ei koormaks vaid pigem toimiks inimtegevus ja looduslikud protsessid üksteist toetavalt. Sellise majandamise heaks näiteks on meie poollooduslikud kooslused, mille olemasolu ja liigirikkus sõltub otseselt inimtegevusest – niitmisest ja karjatamisest.

Eeskujulikest keskkonnasõbralikest taludest moodustati aastal 2009 Eesti-Läti koostöövõrk Demo Farm, kuhu kuulub mõlemast riigist kümme talu. Nende talunike ühistöös uuriti koos keskkonna-, põllumajanduse ja turismiekspertidega põhjalikult nii rohujuuresandide probleeme kui ka lahendusvõimalusi.

Teie ees on Eesti-Läti projektimeeskonna ühised soovitusel poliitika parendamiseks mõlemas riigis, eelkõige maaelu arengukava keskkonda puudutava osa jaoks pärast aastat 2013. Loodan, et nende 20 näidistalu initsiatiiv ja käesolev lugemismaterjal näitavad teile, kuidas Eesti ja Läti põllumajandus ja maaelu laiemalt võiksid paremaks muutuda.

Kristjan Piirimäe, kaasautor

Läti-Eesti ettepanekud maaelutoetuse mehhanismide parendamiseks

1. Üldised soovitused

1. Maaelu arengu fondide eelarve ja kulutused peaksid olema piisavalt läbipaistvad, et selgelt eristada kulusid elurikkusele ja keskkonnakaitsele.
2. Riiklikke toetusi tuleks maksta ainult üldkasutatavate hüvede jaoks ja need hüved peavad saama kõikjal Euroopa Liidus täpselt sama suuri toetusi.
3. Maaelu toetamise eesmärgiks peab olema edendada maakasutust viisil, mis on jätkusuutlik ja tagab majanduslike, keskkonnakaitsealaste ja sotsiaalsete vajaduste tasakaalu. Toetusi ei tohi anda neid vajadusi eiravate ettevõtete edendamiseks.
4. Esimese samba toetuste keskkonnasõbralikkuse komponent tuleks muuta tugevamaks.
5. Toetada tuleks teist sammast, et saavutada konkreetseid eesmärke ja et ellu viia hästi kavandatud ja suunatud toetusmeetmeid bioloogilise mitmekesisuse ja keskkonna parendamiseks.
6. Toetada ei tohiks meetmeid, mis kahjustavad looduskeskkonda ja vähendavad bioloogilist mitmekesisust.
7. Maaelu toetusmeetmed peavad olema diferentseeritud mitmeks tasemeks – lihtsatest ja üldistest kuni spetsiifiliste ja täpselt suunatuteni.
8. Bioloogilise mitmekesisuse ja muude keskkonnanäesmärkide saavutamine peab olema mõõdetav.
9. Kogu protsessi tuleb igakülgsest seirata, et tagada bioloogilise mitmekesisuse alaste eesmärkide täitmine.

2. Soovitused esimese samba toetuste keskkonnasõbralikkuse tugevdamiseks

1. Ebasoodsamate alade (LFA), Natura 2000 ja nitraaditundlike alade toetusi tuleks maksta esimesest sambast ning need peaksid kogu ELis põhinema kindlal summal, kuna need on kogu Euroopas sarnaselt makstavad lihtsad, kompenseerivad tüüpi toetused, mis ei vaja riiklikku ega regionaalset planeerimist.
2. Mahepõllumajandus on reguleeritud EL Nõukogu määrusega (EÜ) nr 834/2007, 28. juuni 2007 (mahepõllumajandusliku tootmise ning mahepõllumajanduslike toodete märgistamise ja määruse (EMÜ) nr 2092/91 kehtetuks tunnistamise kohta) ning seega on mõistlik seda kogu Euroopa Liidus toetada esimesest sambast kindla summaga.
3. Toetada tuleks ka Euroopa Looduskaitse ja Loomakasvatuse Foorumi (*European Forum on Nature Conservation and Pastoralism*) ettepanekut maksta esimese samba raames lisatoetust püskarjamaadele.
4. Maastikuelemente tuleks hakata toetama esimest sambast. Kui neid toetusi ei ole võimalik rahastada esimesest sambast, siis oleks vajalik neid toetusi jätkata teise samba alt ja seda vastavalt MAKis ette näha.
5. Nõuetele vastavuse reeglid heade keskkonnanätingimuste tagamiseks peaksid olema kogu ELis rangemad.

3. Detailsemad soovitused

1. Tuleks kaotada kehtiv nõue, mis seab põllumajanduslikule maale ülempiiriks 50 puud hektari kohta,

- et saada esimese samba toetust, kuna see takistab puisniite ja metsakarjamaid hõlmavate traditsiooniliste põllumajandustootmise süsteemide taastamist ja haldamist.
2. Tuleks kaotada nõue, et maa pidi olema 2003. aastal heas põllumajanduslikus korras, et saada esimese samba toetust, kuna see muudab poollooduslike rohumaade ning muude kõrge loodusväärtusega põllumajanduslike maade taastamise ja edasise arendamise rahaliselt jätkusuutmatuks. Praegune piirang raskendab maa hülgamisest tulenevate keskkonnaprobleemide lahendamist.
 3. Tuleks kehtestada põlluservade ning veekogude ja metsade äärde 2 m (või alla 30 ha suurustele põldudele väiksemate) puhverribade rajamise nõue.
 4. Tuleks soosida üle 30 ha suuruste põldude liigendamist väiksemateks osadeks (puuderivad vms).
 5. MAK peaks võimaldama toetada rohumaade taastamist ja soosima juba taastatud rohumaade haldamist.
 6. Tuleks soosida maastikuelementide ja pärandobjektide hooldamist.
 7. Bioloogilist mitmekesisust tuleks toetada märgalade loomise teel.
 8. Tuleks rakendada meetmeid, mis aitaksid vältida loomade hukkumist niitmise käigus (niitmise suund, investeeringud traktoritel kasutatavatesse hirmutistesse, investeeringud eriotstarbelistesse masinatesse või muu)
 9. Mineraalväetiste ja pestitsiidide kasutamise alased ristvastavusreeglid tuleks muuta kogu ELis rangemaks. MAKis peaks olema kavandatud põllumajandus- ja keskkonnameetmed, mis innustaksid kasutama vähem kemikaale, eriti mineraallämmastikku ning glüfosaate sisaldavaid taimekaitsevahendeid.
 10. Aktiivse põlluharija mõiste määramisel tuleks lähtuda eelkõige maakasutustegevustest, mida saab liigitada põlluharimise ja karjakasvatuse alla, võtmata arvesse müüdnud toodangu mahtu.
 11. Tuleks suurendada metsanduse vallas makstavaid keskkonnatoetusi, sealhulgas ka seoses kuivendatud metsaalade looduslikkuse suurendamiseks. MAKi vahenditega ei tohiks enam toetada täpselt määratlemata metsastamist. MAK peaks toetama haldamise planeerimist metsades, milles ei tehta lageraiet.
 12. LFA ja Natura 2000 toetuste mõju suure loodusväärtusega põllumajandusele on raske mõõta, eeldatavasti on see positiivne, kuid väga nõrk. Vahendeid tuleks eraldada täpsemalt sihitud meetmete tarbeks. Praegused LFA ja Natura 2000 toetused võiks keskkonناسõbralikkuse komponendi tugevdamise osana viia esimese samba alla.
 13. Toetused tuleks jagada erinevateks alameetmeteks põllumajandus- ja keskkonnakulude jaoks. Soovitatav on suurem paindlikkus ning pikem põllumajandus- ja keskkonnameetmete nimekiri. Mõned meetmed peaksid olema lihtsad ja üldsõnalisemad, teised aga täpsemad ning toetuste tasemed peaksid samuti spetsiifilisuse alusel erinema. Kõige keerulisemal tasemel olgu suurimad toetused ning need põhinegu taluspetsiifilisel põllumajandus- ja keskkonnaplaanidel, mis sisaldavad ka bioloogilise mitmekesisuse komponenti.
 14. Mahepõllunduse toetamist peab jätkama, kuid võimaluse korral tuleks see viia üle esimese samba alla, kuna see pakub rohkem eeliseid ning põhineb ELi määrustel. Mahepõllundus peaks olema Leader-teljel rõhutatud.
 15. Niitmine: a) eelistada tuleks rohu eemaldamist pärast niitmist; b) niitmiskuupäev tuleks valida vastavalt konkreetsetele tingimustele ning rohumaaloodusväärtustele; c) toetused peaksid olema diferentseeritud vastavalt haldamise keerukusele ja seega olema kooskõlas halduskulude ja saamata jäänud tuludega.
 16. Põlluharija peaks saama MAKi raames toetust kaitsealade ja kaitstud liikide halduskavades loetletud meetmete rakendamise eest.

Eestimaa Looduse Fondi ettepanekud Eesti põllumajandusega seotud keskkonnaküsimuste ja nende lahendamise võimaluste kohta 2013. aasta järgsel perioodil

1. Sissejuhatus

Käesolev trükkis väljendab Eestimaa Looduse Fondi (ELF) seisukohti põllumajanduse keskkonnaprobleemide lahendamise võimaluste kohta ja keskendub eelkõige ettepanekutele 2013. aasta järgse perioodi keskkonnameetmete väljatöötamiseks Eestis. Paratamatult ei pääse aga ka üldisematest ettepanekutest Ühise Põllumajanduspoliitika (ÜPP) tuleviku osas, sest põllumajandust tuleb vaadelda terviklikult. ELF on veendunud, et ÜPP teine samm on 2013. a järgsel ajal otsustava tähtsusega, kuid samas peab keskkonnasõbralikumaks muutuma ka ÜPP esimene samm. Peame vajalikuks, et Maaelu Arengukava (MAK või mistahes nimega uue perioodi teise samba makseid suunav dokument) sünniks siiras koostöös huvirühmadega. ELF on seisukohal, et põllumajanduse keskkonnaeesmärgid ei ole vastuolus toidujulgeoleku ega eluterve maaelu eesmärkidega, vaid vastupidi nende vahel on tugev sünergia, nagu on rõhutatud ka Euroopa kodanikuorganisatsioonide ettepanekus ÜPP reformimiseks (*A communication ...* 2010) ja Euroopa Nõukogu Parlamentaarse Assamblee selleteemalises resolutsioonis (*Reforms...* 2011). ELFi ettepanekud on kooskõlas Euroopa juhtivate keskkonnanõuorganisatsioonide ja mahepõllumajandusorganisatsioonide EL ühenduse ühise platvormiga (*Proposal...* 2010), kuid võtavad arvesse vahepeal toimunud arenguid ja Eesti kohalikke eripärasid, sh ELFi poolt läbi viidud Demo Farmi projekti (<http://www.elfond.ee/et/demofarm/demo-farm>) käigus konkreetsete tootjate tegevust analüüsides ilmnunud probleeme.

2010. aasta novembris avaldas Euroopa Komisjon ÜPP tulevikku käsitleva teatise Europarlamendile, Euroopa Nõukogule, Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele (Komisjoni teatis... KOM (2010) 672). 2011. aasta juunis võttis vastavateemalise resolutsiooni vastu kahesambaline struktuur, kuid peetakse vajalikuks tuua keskkonnamõõde ka esimesse sambasse. ELF on nõus mõlema seisukohaga. Hädavajalikuks esimeseks sammuks on abikõlblikkuse ja nõuetele vastavuse reeglite muutmine sisukaks, tegelikule keskkonnakasule suunatuks ning põllumajandussüsteemide ja loodusolude mitmekesisust arvestavaks. Ühtlasi peame õigeks, et kogu EL ulatuses ühetaolised ja lihtsad keskkonnameetmed saaksid edaspidi rahastatud esimesest sambast ja teine samm (MAK) rahastaks selliseid meetmeid, mis vajavad liikmesriigi või selle osa tasemel täpsemat kavandamist.

Nii Komisjoni teatis kui Parlamendi resolutsioon rõhutavad põllumajandusega seotud bioloogilise mitmekesisuse (elurikkuse) säästva kasutamise tähtsust. ELF peab seda omalt poolt võtmevaldkonnaks ja märkimisväärne osa meie ettepanekutest keskendub põllumajanduse elurikkusele. Samas peetakse oluliseks ka teiste põllumajandusega seotud keskkonnaprobleemide lahendamist, nagu kliimamuutus või vee saastamine. Käesolevas dokumendis käsitletakse ka neid aspekte. Vähesel määral, sedavõrd kuivõrd MAK ja ÜPP laiemalt mõjutab metsandust, käsitleb antud positsioonidokument ka metsade elurikkuse kaitse küsimusi.

Eesti põllumajandus on võrreldes paljude teiste EL liikmesriikidega suhteliselt loodusõbralik, seda nii elurikkuse kui ka muude näitajate suhtes. Siiski on mõned arengutrendid murettekitavad: pärast ELga liitumist on paiguti suurenenud vee saastamine ning ka põllumajandusega seotud elurikkuse olukord ei anna põhjust rahuloluks. Selliseid arenguid prognoositi juba varem, näiteks MAK 2007-2013 põhjendab vajadust keskkonnasõbraliku majandamise toetamise (KSM, alameede 2.3.1) järgi

järgmiselt: „*Majandustingimuste paranedes suureneb negatiivne mõju keskkonnale taas. Näiteks on taimekaitsevahendite ja mineraalväetiste kasutamine taas suurenenas, millega võib kaasneda veereostus ja bioloogilise mitmekesisuse vähenemine, kui ei kasutata keskkonناسõbralikke nüüdisaegseid tehnoloogiasid.*“ Paraku ongi see prognoos täitunud, vaatamata MAK 2007-2013 keskkonnameetmete rakendamisele.

Eeldatavasti esitab Euroopa Komisjon eeltoodud teatises esitatud seisukohtadele tuginedes käesoleva aasta sügisel 2013. aasta järgse ÜPP õigusliku raamistiku eelnõud. Kuni eelnõude avalikuks tulekuni ei ole mõtet teha väga detailseid ettepanekuid uue perioodi MAK meetmete administratiivse ülesehituse suhtes, küll aga on mõtet juba täna keskenduda meetmete eesmärkidele ja sisule. Seda käesolev dokument teebki.

2. Põllumajandusega seotud bioloogiline mitmekesisus (elurikkus)

Nii ülaltoodud Komisjoni ja Parlamendi ÜPP tulevikku käsitlevad dokumendid kui ka Komisjoni poolt avaldatud EL bioloogilise mitmekesisuse strateegia (Komisjoni teatis... KOM(2011) 244), mis hiljuti ka Nõukogu järeldustes kinnitust leidis (*EU Biodiversity Strategy to 2020. Council conclusions*), rõhutavad põllumajandusega seotud bioloogilise mitmekesisuse tähtsust. Olulisemad põllumajandusega seotud elurikkuse valdkonnad on kõrge loodusväärtusega (KLV) põllumajandus ning põllumajanduse geneetilised ressursid ehk ohustatud taimesordid ja loomatõud, mis on prioriteetsed valdkonnad ka käesolevas dokumendis. Põgusalt käsitletakse allpool siiski ka põllumajandustootmise mõju elurikkusele laiemalt.

2.1. KLV põllumajandus

KLV põllumajandus on selline põllumajandusliku tootmise viis, mis „toodab“ olulise kõrvalsaadusena elurikkust. KLV põllumajanduse kontseptsioon pärineb 1990. aastate algusest ja on praeguseks jõudnud ka EL poliitikadokumentidesse (Nõukogu otsus... 2006/144/EÜ; *Guidance Document...* 2007) ning selle tähtsust on teadvustatud ka Eestis (Selge, 2011; Koorberg 2009a; Koorberg 2009b). KLV põllumajandus on reeglina seotud ekstensiivse loomakasvatusega, kuid selle loomulikuks osaks võivad olla ka väga mitmesugused muud põllumajandustootmise viisid. KLV põllumajandusmaad ise loomustab vähemalt üks alljärgnevaist olulistest tunnustest: suur pool-looduslike koosluste osakaal, maastiku mosaiiksus või ohustatud liikide olemasolu. Sellest tulenevalt jagatakse KLV põllumajandusmaa mõnikord kolmeks tüübiks: 1) pool-looduslike koosluste suure osakaaluga põllumajandusmaa; 2) mosaiikne põllumajandusmaa ja 3) ohustatud liikidele tähtis põllumajandusmaa väljaspool kahte eelmist tüüpi. KLV põllumajandusmaa säilib vaid KLV põllumajanduse tingimustes – kui tootmine kaob või tootmisviis muutub oluliselt intensiivsemaks kaotab see oma loodusväärtuse. Sellest tulenevalt jagunevad alltoodud ettepanekud kolme rühma: abinõud pärandkoosluste säilitamiseks ja taastamiseks, abinõud põllumajandusmaa mosaiiksust tagavate maastikuelementide säilitamiseks ning abinõud ohustatud liikide kaitseks intensiivsemal põllumajandusmaal.

KLV põllumajandus ei pruugi olla tingimata mahetootmine ja mitte iga mahetootmine ei ole KLV põllumajandus. Siiski on kahe tootmisviisi vahel oluline kattuvus ja mida suurem osa KLV tootmisest on ühtlasi mahe, seda parem. Demo Farmi projekti KLV talud on kõik sisuliselt mahedad, kuid näiteks Kurese loodustalu pole end mahedana registreerunud. Mahetootmisega seonduvat käsitletakse eraldi allpool, siinkohal tuleb mainida vaid seda, et abinõud mahetootmise säilitamiseks, nagu MAK

2007-2013 alameede 2.3.2, omavad üldjuhul kaudset positiivset mõju ka KLV põllumajandusele. Näiteks, vältides kemikaalide viimist põllumajanduslikule maale säilitatakse nende loomulik taimestik ja loomastik. Samuti on KLV põllumajandus enamasti seotud erineva suurusega põllumajandustootjate olemasoluga, sest KLV põllumajandusmaa koosneb reeglina väga erineva suurusega kõlvikutest, kus suurtootjatel on enamasti mõttetu väikeste kõlvikute kasutamine ja suured kõlvikud käivad üksikutele väiketootjatele üle jõu. Seetõttu on need meetmed, mis aitavad säilitada tootjate paljusust, näiteks põllumajandusettevõtja alustamise toetus (MAK 2007-2013 meede 1.2) või asendustaluniku toetus (riigiabina), kaudselt soodsad ka KLV põllumajanduse jätkusuutlikkusele, kuigi see mõju on raskesti mõõdetav. MAK 2007-2013 vahehindamise andmetel on meetme 1.2 senisest rahastusest 24% läinud loomakasvatuse (v.a. piimatootmine). See annab mingisuguse ettekujutuse meetme võimalikust seosest KLV põllumajandusega. Andmed selle kohta, milline osa KLV taludest on kasutanud asendustaluniku toetust hetkel puuduvad.

Heaks näiteks KLV põllumajanduse mitmekesisest mõjust on hiljuti tegevust alustanud Sepa talu, mille pisike veisekari ilmestab Pikavere küla kiviaedadega miljööd ning samas hooldab väikseid puiskarjamaid.

Tänaste andmete põhjal on raske hinnata investeeringutoetuste mõju KLV põllumajandusele. Mikro-põllumajandusettevõtetesse investeeringute (MAK 2007-2013 alameede 1.4.1) kohta kättesaadavate andmete iseloom ei võimalda aru saada, kui suur osa võiks olla seotud KLV põllumajandusega, kuid praktikas on teada paljud KLV talud, kes on sellest meetmest toetust saanud. Paistab, et märkimisväärne osa loomapidamishoonete toetustest (alameede 1.4.2) on läinud aastaringiselt sees peetavate karjadega lautade ehitamiseks, mis on KLV põllumajanduse seisukohalt negatiivne (väheneb väljas karjatatavate loomade arv). Investeeringute üldine struktuur on pigem tootmise intensiivistamisele ja kontsentreerumisele viitav ja seda nii tegevusalade kui tootjate suuruse lõikes (Eesti Maaelu Arengukava 2007-2013 meetme 1.4.2 „Investeeringud loomakasvatuseehitistesse“ rakendamistulemuste analüüs... 2010). Samuti on raske üheselt määrata maaparandusega seotud investeeringute (meede 1.8) mõju, kuid proportsioonid, kus valdav enamus rahast läheb tavapärasele kuivendusele suurtel pindadel ja vaid kuni 4% keskkonnakaitseraajatistele (MAK 2007-2013 2010. a. seirearuanne), sunnivad kahtlustama, et meetme mõju KLV põllumajandusmaastikule on negatiivne.

KLV põllumajandusmaa kipub olema tavalisem ebasoodsamates piirkondades, kus looduslikud olud pole soosinud tootmise intensiivistamist. Samas pole siingi üksihetst seost – ebasoodsates piirkondades viljeldav põllumajandus ei pruugi alati olla KLV ja üksikuid KLV elemente võib leida ka vägagi tootlikul põllumajandusmaal.

Ebasoodsatel aladel toimivatest KLV põllumajanduse näideteks Demo Farmi projektis on Kurese loodushoiutalu, mille maadel on väheviljakad mullad, Koivakonnu talu, mille maad jäävad aeg-ajalt üleujutuse alla, Nakatu talu, mille maad on väga künklikud ja Riido ökotalu, mille osad karjamaad paiknevad raskesti ligipääsetavates kohtades ning on samuti väheviljakad.

Seetõttu on ka ebasoodsate piirkondade põllumajandustootjate toetamise üldised meetmed, mis ei sisalda eraldi spetsiifilist KLV elementi (nagu MAK 2007-2013 meede 2.1) teatud positiivse mõjuga

ka KLV põllumajanduse jätkusuutlikkusele, kuid see mõju ei ole väga märkimisväärne. Mõnevõrra suurem on KLV põllumajandusmaa seos Natura 2000 aladel paikneva põllumajandusmaaga. Seetõttu on ka Natura 2000 alade toetus (meede 2.2) olulisem KLV põllumajanduse säilimisel, kuid siingi pole seos kaugeltki üksühene. Kuivõrd Natura 2000 toetus on lihtne EL seadusandlusel põhinev meede, tuleks töötada selle nimel, et seda rahastataks tulevikus esimese samba vahenditest Komisjoni otsetoetuste teatises ette nähtud kohustusliku keskkonناسöbralikkuse komponendina. Kui selles ei õnnestu kokku leppida, tuleb kindlasti jätkata taolise meetmega uue perioodi MAK raames.

Senine ÜPP ei ole suutnud (vaatamata deklareeritud eesmärkidele) piisavalt KLV põllumajandust säilitada ja järgmine periood saab Euroopa Looduskaitse ja Karjakasvatuse Foorumi hinnangul selles küsimuses otsustavaks kogu EL jaoks (*CAP reform 2013*). ELF ühineb täielikult eeltoodud seisukohaga ja leiab, et Eesti ei ole siin paraku erandiks – vaatamata sellele, et mitmed MAK 2007-2013 meetmed on KLV põllumajandusele soodsad, jääb oluline osa KLV põllumajandusmaast välja põllumassiividest ja ka Natura 2000 aladelt (Koorberg 2009) ning on seetõttu jäänud toetusteta ja on seega ebavõrdses olukorras.

2.1.1. Pool-looduslike koosluste säilitamine.

Pool-looduslikud kooslused ehk pärandkooslused on elurikkuse seisukohalt KLV põllumajanduse kõige olulisem komponent ja KLV põllumajandusmaa esimest tüüpi tuleb pidada kõige prioriteetsemaks. Seetõttu on pärandkoosluste kaitsele ka kõige suuremat tähelepanu osutatud ja sellega on hakatud tegelema juba enne KLV põllumajanduse tervikkontseptsiooni kujunemist (vt. näit. *European...* 1998; Kukk & Kull, 1997; Pärandkooslused... 2004; Pärtel jt 2007). Pärandkooslused on Pärandkoosluste Kaitse Ühingu pakutud määratluse järgi põlised inimtekkelised pool-looduslikud kooslused, eelkõige puisniidud, alvarid, luhahaheinamaad, rannaniidud, aga ka teised karja- ja heinamaad, kus inimõju on piirdunud vaid niitmise ja karjatamisega. 20. sajandi jooksul on Eesti pool-looduslike koosluste hulk vähenenud määral, mis ohustab nii nende koosluste endi kui ka nendega seotud liikide püsivust Eesti looduses (<http://www.pky.ee>). Sarnased suundumused iseloomustavad Euroopat tervikuna (*European...* 1998). Sellest tulenevalt tuleb seada eesmärgiks kõigi säilinud pärandkoosluste säästev majandamine ja võimalikult suures ulatuses ka kasutusest välja langenuid pärandkoosluste majandamise taastamine.

Käesoleval ajal kahjustavad pärandkoosluste jätkusuutlikku majandamist probleemid toetusõigusselikkusega, millest olulisim (aga mitte ainus!) on nn 50 puu reegel. Selle tagajärjel pole paljud olulised pärandkooslused esimese samba toetuste ja ka enamuse teise samba toetuste jaoks abikõlblikud. Probleeme on nii EL üldise raamistiku kui ka selle rakendamise Eestis. See seab pärandkoosluste majandajad võrreldes teiste põllumeestega ebavõrdsesse olukorda.

Olukorda leevendab osaliselt asjaolu, et MAK 2007-2013 näeb ette keskkonnameetme (meede 2.3) raames pool-looduslike koosluste hooldamist Natura 2000 aladel (alameede 2.3.5, edaspidi PLK toetus). PLK toetuse olulisimaks puudujäägiks on piirdumine Natura 2000 aladega. Kuigi seal paikneb tõesti olulisem osa meie väärtuslikemaist pärandkooslustest, ei õnnestu vaid nende aladega piirdudes elurikkust piisavalt säilitada, eriti arvestades väljasuremisvõlga, mida eriti selgelt on näidatud loopealsete puhul (Helm 2009). Teiseks oluliseks puudujäägiks on n.ö. „kahe jänese püüdmine“. PLK toetus peab ühest küljest asendama pärandkoosluste hooldajatele teiste pindalapõhiste toetuste puudumist, teisest küljest aga tagama väga erinevate nõudlustega liikidele ja elupaigatüüpidele optimaalse hooldamise. Praktika näitab, et taolise kahe (kuigi omavahel seotud) eesmärgi püüdmine sama alameetmega

õnnestub vaid osaliselt. Kolmandaks on ilmselt ajale jalgu jäänud toetusmäärad, eriti arvestades seda, et see on ainus toetus, mida neile aladele taotleda saab. Tulemuseks on see, et meetme eesmärk hektarite osas ei ole seni täidetud. Kokkuvõtteks, kuigi PLK toetuse tagajärjeks võib suure tõenäosusega lugeda pärandkoosluste kinnikasvamise pidurdumist ja ilma selleta oleks olukord eeldatavalt palju hullem, tuleb sedastada siiski, et Eestis tervikuna olukord jätkuvalt halveneb (vt. näit teadlaskonna pöördumist keskkonnaministri poole loopealsete säilitamise küsimuses http://www.pky.ee/siselinkide_materjalid/poordumine_loopealsed.pdf).

Lahendus probleemile saab olla vaid kompleksne. Esiteks peaks Eesti taotlema EL tasemel 50 puu reegli, „2003. aastal heas põllumajanduslikus korras olemise“ ja teiste pärandkooslusi diskrimineerivate bürokraatlike takistuste kõrvaldamist – kõiki tegelikult karjatatud ja/või niidetud alasid tuleb lugeda abikõlblikuks kõigi pindalapõhiste toetuste jaoks. Ebapiisavalt hooldatud (näiteks liiga väikese koormusega karjatatud) alade puhul ei tuleks neid arvata toetuse alt välja, vaid toetusi proportsionaalselt vähendada. Selleks tuleb riiklikult kokku leppida karjatamiskoormused (miinimum ja maksimum), diferentseerides neid vajadusel karjamaa tüüpide järgi ja karjamaadele pindalapõhiste toetuste taotlemisel tuleb taotlejal esitada ka andmed kariloomade arvu kohta. Näiteks, kui antud karjamaa tüübile kokku lepitud minimaalne karjatamiskoormus on 0.3 lü/ha ja kavandatud karjatamiskoormus on 0.1 lü/ha, tekiks õigus saada kolmandik hektarite arvu järgi ette nähtud toetusest. Sarnast proportsionaalset vähendamist võiks kasutada ka ülekarjatamise vältimiseks. Näiteks kui kokku lepitud maksimaalne karjatamiskoormus on 1 lü/ha ja kavandatakse karjatada 1.3 lü/ha koormusega, jagatakse hektarite arv 1.3ga. Asjakohastel juhtudel tuleb arvestada ka karjatamisperioodi kestust ja teiste karjamaade kasutamist. Kohapealsel kontrollil kontrollitaks muuhulgas ka loomade arvu karjamaal.

Teiseks toetab ELF Euroopa Looduskaitse ja Karjakasvatuse Foorumi ettepanekut (<http://www.efncp.org/events/seminars-others/permanent-pastures-brussels/>) kujundada esimese samba otsetoetuste kohustusliku keskkonnasõbralikkuse komponendi raames kogu EL ulatuses ühetaoline lihtne skeem pärandkoosluste ja teiste püsikarjamaade toetamiseks. Kui seda ei õnnestu saavutada, tuleb taoline toetus seada sisse teise samba vahenditest, nähes uues MAKs ette vastav meede. Selle ülesehitus võiks olla sarnane tänasele PLK toetusele, aga olla lihtsam ega tohi olla piiratud vaid Natura 2000 aladega, kuigi viimastele tuleks jätta prioriteetne staatus (eelarvehendite nappuse korral rahastatakse neid esmajärjekorras). Kahe eeltoodud ettepaneku rakendamine ühtlustaks pärandkoosluste kasutajate konkurentsitingimused teiste tootjatega ja tagaks üldise minimaalse hoolduse, mis on tarvilik, kuid mitte piisav eeldus nende elurikkuse säilitamiseks.

Kolmandaks tuleb järgmises MAKs ette näha pärandkoosluste hooldamise ja taastamise spetsiifilised alameetmed, mille nõuded oleksid üsna detailsed ja tuleneksid asjaomastest pärandkoosluste hoolduskavadest, pärandkooslustega seotud liikide liigikaitsekavadest ja olulisemate pärandkooslustega seotud kaitse- ning hoialade kaitsekorralduskavadest. Muuhulgas tuleks kaaluda eriti tömahukate (s.h käsitsi tööd nõudvate) tegevuste kõrgema määraga toetamist, erinevate niitmise algustähtsusega alameetmeid ja võimalust mõnede kindlate alade niitmiseks üle aasta. Kaalumist väärrib ka eraldi alameede niidetud pärandkoosluste ädalas karjatamise toetuseks.

Praegusel hetkel pole talunikud kaitsekorralduskavade (KKK) elluviimiseks piisavalt motiveeritud. Näiteks, Riido ökotalul puudub motivatsioon Kasti MKA ja Kasti lahe hoiuala KKK elluviimiseks, Koivakonnu talu ei tarvitse olla huvitatud Koiva-Mustjõe MKA ja Koiva-Mustjõe luha hoiuala KKK elluviimisest, Kurese talu Kurese MKA KKK elluviimisest jne. Ometi tegutsevad talud kaitsealade poollooduslikel kooslustel niikuinii ja võiksid potentsiaalselt väga kulutõhusalt KKK-sid ellu viia. Praegusel hetkel tüüpiliseks probleemiks neil aladel on KKK-s soovitud madalam karjatamisintensiivsus.

Neljandaks tuleb toetada pärandkoosluste hooldamiseks vajalikke investeeringuid. Tavapärane põllumajandustehnika ei pruugi olla alati piisavalt hea pärandkoosluste hooldamiseks, kuna osad poollooduslikud alad on raskesti ligipääsetavad. Näiteks võib tehnika olla liiga suur ja vähese manööverdusvõimega puiskiitudel toimetamiseks ning liiga suure erisurvega luhtade või sooheinamaade hooldamiseks. Seega on selge vajadus niisuguste alade hooldamise täiendavaks toetamiseks, sh spetsiaalsesse tehnikasse suunatud investeeringuteks. Tänapäeval on Eestis karjatamise vältimatuks eelduseks karjajaid, sest karjaste abil loomade pidamine tarastamata maadel on meil jäänud paraku minevikku. Seetõttu on investeeringud karjajadedesse (s.h. vajadusel portsjonkarjatamist võimaldavatesse teisaldavatesse elektrikarjustesse) pärandkoosluste hooldamiseks vajalikud. Eraldi tuleb hundi või teiste kiskjate kõrgendatud ohu piirkondades toetada hundikindlate, kõrgete ja mitme traadiga elektrikarjuste rajamist. Kaaluda tuleks ka eriti ohustatud lindude pesitsuskohtadeks olevatel karjamaadel rebasikindlate tihedate elektrikarjuste rajamise toetamist. Kohati on vajalikud ka investeeringud heinaküünidesse, loomapidamishoonetesse ja loomade soetamiseks.

Kurese loodushoiutalus on hundid tõsiseks probleemiks ja vajadus vastava toetuse järele on suur. Kasti lahe hoiualal on jällegi probleeme rebastega ning Riido talu oleks võimalusel valmis rebasikindlaid elektrikarjuseid paigaldama ja hooldama. Ka traditsioonilisi heinaküüne võiks toetusrahade olemasolul taastada näiteks Kasti MKA-l (Riido talu).

Viiendaks peaks maksimaalselt ära kasutama LEADER-tüüpi meetmetega kaasnevat paindlikkust innovaatilisuse ja traditsioonide elustamise ühitamiseks pärandkoosluste hoidmisel (talgud, käsitsi või hobusega töötamine, ühitamine taluturismiga jne).

Kuna poollooduslike koosluste taastamine ja hooldamine on keeruline ja uudne valdkond, on maatöötajaid tarvis selles osas spetsiaalselt harida. Niisugust vajadust tunnustab teiste hulgas ka Riido ökotalu. Ehkki Koivakonnu talu juba korraldab Koiva-Mustjõe luhal mitmesuguseid loodushoiutöid tutvustavaid talguid, võiksid nad seda potentsiaali veel arendada.

Nende ettepanekute realiseerimisel võiks loota meie pärandkoosluste elurikkuse säilimist ja taastumist, nagu näeb ette EL bioloogilise mitmekesisuse strateegia (Komisjoni teatis KOM(2011) 244).

2.1.2. Mosaiikse põllumajandusmaa säilitamine.

Traditsioonilise põllumajandusmaastiku elemendid nagu alleed, hekid, põõsaribad, lahtised kraavid, tiigid, üksikpuud ning puuderühmad, suured kivid jmt. suurendavad põllumajandusmaa elurikkust pakkudes erinevaid ökonisšše. Tänapäevane ÜPP pigem karistab selliste maastikuelementide säilitamise eest – need lõigatakse toetusaluse pinna seest välja. Samuti seatakse piiranguid toetusaluse põllu miinimumsuurusele. On ka üksikuid teateid lahtise kraavitusega mosaiikse põllumajandusmaa asendamise monotoonse drenaažkuivendusega massiiviga maaparandustoetuse (MAK 2007-2013 meede 1.8) toel. Positiivse külje pealt tuleb mainida vaid seda, et MAK 2007-2013 näeb ette kiviaia taastamise toetust (alameede 2.5.1).

Kiviaia taastamise toetuse meeted on Demo Farmi taludest edukalt kasutanud Sepa talu ja Kurese talu, kuid näiteks Kurese talu võiks lisaks kiviaedadele tulevikus saada MAK-i toetusi põlispõldude, ohvrikivide ja muude pärandobjektide taastamiseks ja säilitamiseks.

ELF peab vajalikuks, et maastikuelemendid oleksid arvestatud toetusaluse pinna sisse kõigi pindala põhiste toetuste jaoks ja nende säilitamise kohustus oleks osa nõuetele vastavuse tingimustest. Teiseks peame vajalikuks, et uus MAK näeks ette lisaks kiviaedadele ka teiste eelloetletud põllumajandusmaastiku elementide hooldamise ja taastamise toetusi. Kolmandaks oleks mõistlik tõsiselt kaaluda vanade, ekstensiivselt kasutatavate viljapuuaedade säilitamisele suunatud toetust. Ja lõpuks, maaparandussüsteemide korrashoiu toetuste tingimused tuleb sõnastada nii, et oleks välistatud KLV põllumajandusmaastiku kahjustamine.

2.1.3. Ohustatud liigid väljaspool kahte eelnevat tüüpi.

Eesti rannikualad, sealhulgas rannaäärsed põllud ja kultuurrohumaad, on rahvusvahelise tähtsusega rändlindude peatuspaigad. Eriti ohustatud liikidest peatub siin väike-laukhani. Teistest kaitsealustest hanelistest peatub siin massiliselt valgepõsk-lagle, kelle mõju põldude saagikusele võib põuastel aastatel olla väga märkimisväärne. Lindudele on vajalik, et neid maid jätkuvalt põllumajanduslikus kasutuses hoitaks, milleks on omakorda vaja kompenseerida lindude poolt põllumajandustootjatele tekitatud kahju. Seni on seda kompensatsiooni makstud keskkonnasektori vahenditest, kuid võimalusel tuleks see ette näha uues MAKs.

Mõned varem tavalised põllulilled („umbrohud“), nagu nisulill ja rukkilill on muutunud õige haruldaseks. Tuleks kaaluda meetet nende liikide säilinud elupaikade kaitseks, mis peaks seisnema nisu ja rukki herbitsiidivabas kasvatamises.

2.2. Kultuurtaimede ja koduloomade mitmekesisus

Eestis on aegade jooksul aretatud sadu taimesorte. Ainuüksi Polli Aiandusuuringute Keskuse kollektsioonides kasvab 253 Eestis aretatud sorti ja aretist, sealhulgas 43 õuna-, 7 pirni-, 23 ploomi-, 17 kirsi-, 17 sõstra- ja 7 karusmarjasorti (EMÜ loodusteaduslikud kogud, <http://kogud.emu.ee/?do=coll&id=7>). Jõgeva Sordiaretusinstituudis on üle tuhande Eesti põllumajanduse geneetilise ressursi säiliku. Käesoleval ajal toetatakse vaid ühe taimesordi – Sangaste rukki – kasvatamist (MAK 2007-2013 alameede 2.3.4), mis on kahtlemata tarvilik, kuid kaugeltki mitte piisav meie kultuurtaimsortide mitmekesisuse säilitamiseks.

Ka Eestis kasvatatud koduloomadest on aegade jooksul aretatud kohalikke tõuge. MAK 2007-2013 alameede 2.3.3 ohustatud tõugu looma pidamise toetamiseks näeb ette eesti maakarja veise, eesti hobuse, tori hobuse universaalse aretussuuna ja eesti raskeveohobuse pidamise toetamist. Kui eesti hobusega on laias laastus asi paremuse poole liikumas, siis tori hobuse osas ei ole siiani täielikku konsensust säilitatava populatsiooni määratluses. Muret teeb ka eesti maakarja veiste arvu jätkuv vähenemine (MAK 2007-2013 2010. a. seirearuanne). Veel enam aga teeb muret see, et eesti maalamba asurkondi pole siiani suudetud ohustatud tõu (või tõugudena) tunnustada, mistõttu on väljasuremise oht väga suur.

Demo Farmi taludest kasvatavad maakarja veiseid Sepa, Riido ja Pajumäe talu. Samas kurdavad talunikud, et hoolimata maakarja veise heast tervisest ja piima kõrgest kvaliteedist on nende pidamine madalama piimaanni tõttu vähetasuv. Eesti maalamba säilitamiseks pole aga mingeid toetusmehhanisme.

ELF peab vajalikuks põllumajanduse geneetiliste ressursside säilitamist ja säästvat kasutust. Seetõttu on hädavajalik, et uues perioodis toetataks märksa esinduslikumat valikut ohustatud sorte ja tõuge. Peame kindlasti vajalikuks eesti maalamba tunnustamist ja sellele säilitamise toetamist. Samuti peame vajalikuks tori tõu säilitamisega seotud konflikti lahendamist ja eesti maakarja toetusmäära suurendamist.

2.3. Elurikkuse säilitamine ja taastamine intensiivsel põllumajandusmaal

MAK 2007-2013 oma tänaseks rakendunud osas ei sisalda spetsiifilisi meetmeid elurikkuse kaitseks intensiivsel põllumajandusmaal. Samas võib mõningat, kuigi raskesti mõõdetavat positiivset mõju oletada õige mitme teise telje toetuse puhul. KSM (alameede 2.3.1) puhul on elurikkusele ilmselt soodne viljavahetus, eriti liblikõieliste kasvatamine, mis mõjub positiivselt eelkõige tolmeldajatele. Samuti on positiivse mõjuga elurikkusele rohttaimestikuga ribade nõue – see mõjub eelkõige taimede ja putukate liigirikkusele. Paraku ei paista KSM moodustavat elurikkuse säilitamiseks soodsat tervikut. Seega oleks mõistlik järgmises perioodis lüüa tegevused lahku eraldi selgemalt eesmärgistatud (ala) meetmeteks, võimaldades huvitatud tootjatel valida endale sobivaid tegevusi tootmise loodusesõbralikumaks muutmisel – näiteks liblikõieliste kasvatamine, viljavahetus, talvine taimkate (sh. püsirohumaad) või rohumaaribad. Jätkata tuleks rohumaaribadele ja püsirohumaadele sobivate kohalike seemnesegude väljatootamist.

Demo Farmi talude hulgast esitab õpetliku näite Sürgavere põllumajandusihistu – intensiivne piimafarm väljaspool igasuguseid kaitsealasid tegeleb edukalt ohustatud lindude, sh väike-konnakotka kaitsega. Väike-konnakotkas eelistab toituda mahedatel, muustrilise niitmiskalendriga rohumaadel. MAK-is puuduvad aga meetmed, mis süstemaatiliselt motiveeriksid talunikke kaitsma elurikkust väljaspool kaitsealasid. Ometi rändab kaitsealune loom toidu, varjupaiga, partneri või sigimispäiga otsingul ka väljapoole kaitseala, kus võib ilmnedu populatsiooni säilimise pudelikael. Seega, MAK-il oleks suur potentsiaal elurikkuse kaitsel just väljaspool kaitsealasid ning Sürgavere PÜ näitel võib öelda, et mõttekas oleks ka mittemahedate suurtalude puhul toetada osade kõlvikute mahedalt harimist.

Mahetootmise toetuse (alameede 2.3.2) elurikkust hoidev toime on mõneti suurem, sest lisaks külvi-korrast ja rohuribadest tulenevale positiivsele mõjule säästab elurikkust ka pestitsiididest ja mineraalväetistest loobumine, samuti loomade väljas karjatamine. Kindlasti tuleb jätkata pingutusi maheviljelusega haaratud pinna suurendamiseks.

Elurikkuse säilitamisele aitab kaasa ka loomade karjatamise toetus (meede 2.4) – taolise meetme peaks kavandama ka järgmisesse perioodi.

MAK 2007-2013 näeb ette mitmeliigilise põõsariba rajamise toetust (alameede 2.5.2) üle 30 ha suuruste põldude servadesse. Meetmel oleks potentsiaali elurikkuse taastamiseks, kuid paraku pole seda tänini käivitatud. Meetme 2.6 raames on lubatud toetada üle 30 ha suuruste põldude sisse väikeste puudetukkade istutamist, mis samuti õigesti rakendatuna võiks suurendada elurikkust. Paraku pole ka see meede seni käivitunud. ELF peab õigeaks kokkulepitud meetmete käivitamist ja analoogiliste toetuste ettenägemist ka uuel perioodil, laiendades seda ka puude ridade või alleede rajamise/taastamisele. Peame vajalikuks rõhutada, et tuleks kasutada vaid kodumaiseid liike ja Eestist pärit istutusmaterjali.

Väärrib kaalumist, kas järgmises perioodis ei peaks toetama ka üle 30 ha põldude sisse viljapuuaedade, marjapõõsaistandike või ürdiaedade rajamist, sest seegi aitaks maastikku mitmekesistada, hoides samas maad põllumajanduslikus kasutuses. Samuti tuleks võimalusel kaaluda erimeetmeid tolmeldajate kaitseks – seda nii looduslike tolmeldajate kui mesinduse suhtes.

Lisaks sellele peame vajalikuks, et järgmises perioodis leiaks toetamist põllulindude suhtes sõbralikud niitmisaegad ja -viisid kultuurrohumaadel, kahaneva arvukusega või ohustatud põllulilled (rukkilill ja nisulill) suhtes sõbralik põlluviljelus ning tiikide või muude väikemärgalade rajamine sobivatesse kohtadesse põllumajandusmaal. Et intensiivsel põllumajandusmaal on tihti ainsaks maastiku mitmekesistajaks omaaegsete maaparanduste käigus tehtud kännu- ja kivihunnikutele kasvanud puudetukad, peame vajalikuks nende arvamist toetusala sisse.

Tubli algatust linnusõbraliku rohumaaade majandamise alal on üles näidanud Sürgavere PÜ, kus rakendatakse selliseid niitmisaegu ja -tehnikaid, mis väldivad lindude hukkumist. Samuti peetakse hoolikalt silmas ka pesasid. Sürgavere on oma tegevusega praegu küllalt erandlik ent toetusmeetmed võiksid niisugust tegevust laiendada.

3. Põllumajanduse mõju veeseisundile

Veeseisund on Eestis valdavalt parem ja põllumajandusreostus väiksem kui enamikus EL liikmesriikides. Siiski ei anna see põhjust rahuloluks, sest EL-ga liitumise järgselt on olukord halvenenud – koos mineraalväetiste ja pestitsiidide kasutuse kasvuga on suurenenud väetisainete äravool pinnavette ja merre ning nitraaditundlikul alal esineb põhjaveereostust (Eesti maaelu arengukava 2007-2013 2. telje püsihindamisaruanne 2011; Järelevalve... 2010, Nitraaditundliku ala ... 2011), mistõttu on oht, et veekogude head seisundit ei õnnestu 2015. aastaks saavutada. Majanduskriisi ajal võis küll täheldada kohati korraks ka vastupidist tendentsi, kuid majandusraskustest tulenev saaste vähenemine ei ole jätkusuutlik, nagu pole jätkusuutlik ka saastamise arvelt toimuv majanduskasv. Seetõttu tuleb uuel perioodil rakendada senisest tõhusamaid meetmeid põllumajandusliku veereostuse vähendamiseks.

Demo Farmi kogemus näitab, et veekaitsemeetmeid (nt sõnnikukäitlus) tuleb väga hoollega rakendada ka järgmises MAK-is.

3.1. Maaparanduse mõju

Kuivendus ja eriti eesvoolude süvendamine suurendab toitainete ärakannet. Kuivõrd tänase seisuga on MAK 2007-2013 meetme 1.8 vahendeid kasutatud just nendeks tegevuseks ja vaid vähesel määral kahepoolseks reguleerimiseks või lodude ja settetiikide rajamiseks, on põhjust järeldada, et praegusel kujul mõjub meede veeseisundile negatiivselt. ELF ei taha sugugi välistada kuivendussüsteemide korrastamist seal, kus see on põllumajandustootmise jätkamiseks hädavajalik, kuid peab vajalikuks edaspidi toetada üksnes projekte, mille osaks on tõhusad meetmed veereostuse vähendamiseks ja veeressursside säästlikuks kasutamiseks, nagu veetaseme kahepoolne reguleerimine, settetiigid või -lodud, tugevamalt fosforiga koormatud kraavidel ka spetsiaalselt konstrueeritud lubjarikka täitematerjaliga filtrid. Sihipärane hooldamine on tiikide ja lodude puhul soovitatav ning filtrite juures vältimatult vajalik; tiikide ja lodude puhul on hoolduseks sette ja taimestikku osaline eemaldamine, filtritel lubjarikka täitematerjali väljavahetamine. Setet ja taimestikku saab kasutada orgaanilise väetisena, filtritäidet aga lubi- ja fosforväetisena. See aitaks lisaks veekogude kaitse tõhustamisele tuua väärtuslikke taimetoitaineid tagasi tootmisesse.

3.2. Mahepõllundus.

Mahetootmisel ei kasutata mineraalväetisi ja sünteetilisi pestitsiide, mistõttu on ka veereostus väiksem. Seda kinnitavad esialgsed seireandmed Eestis (Eesti maaelu arengukava 2007-2013 2. telje püsihindamisaruanne 2011) ja pikaajalised põldkatsed Šveitsis (Mader *et al* 2002). Viimastest uuringust

on selgelt näha ka maheviljeluse positiivne mõju taimetoitainete omastamise tõhususele. Lisaks sellele on mahetootmisel ka soodne mõju elurikkusele, eelkõige mullaelustikule ja tolmeldajatele, kemikaalijääkide puudumise tõttu ka tarbija tervisele (Mahepõllumajandus. http://ec.europa.eu/agriculture/organic/home_et)

MAK 2007-2013 sisaldab mahepõllumajanduse toetust (alameede 2.3.2) ning mahetootjate arv ning kasutatav pind on viimastel aastatel kasvanud. Siiski on see kasv olnud ebapiisav et tasakaalustada üldist kemiseerimise ja veeasaate kasvu trendi. Eeltoodud põhjusel toetab ELF maheviljeluse osakaalu jõulist suurendamist 2013. aasta järgsel perioodil. Kuivõrd maheviljelus on EL tasemel reguleeritud tootmisviis (Nõukogu määrus 834/2007), peame õigeks selle toetamist esimese samba vahenditest ühtsetel alustel kogu EL ulatuses. Kui sellises lahenduses ei õnnestu EL tasemel kokku leppida, on hädavajalik vastava toetuse ette nägemine ka uue perioodi maaelu arengukavas. See võiks olla sarnane tänasele alameetmele 2.3.2, kuid koostöös mahetootjatega peaks tõsiselt kaaluma mõningat lihtsustamist ja bürokraatia vähendamist (mis samas ei tohi tähendada sisuliste tingimuste lahjenemist). Samuti tuleb tagada toetusmäär, mis ei oleks väiksem naaberriikides rakendatavast. Kindlasti peab uus MAK tänasest jõulisemalt toetama mahetoodangu töötlemist ja turustamist ning vastavat teavitustegevust.

Kurgikasvatusega tegelev Kanarik-Jakobi talu ei ole leidnud võimalust mahetootmisele üleminekuks, sest mahekurkide eest ei maksa kokkuostja kõrgemat hinda, küll aga kehtestab kurgi välimusele tavatootmisega võrdseid nõudeid – koor olgu sile ning vili olgu ühtlane samas kui maitse ja keemiline koostis pole nii olulised. Samal ajal ei ole mahekõõgivilju kasvatav Alt-Lauri talu ega nende koordineeritav mahekaupade turustamisega tegelev Lõuna-Eesti toiduvõrgustik suutnud saavutada kuigi suurt tuuruosa, sest maheda toidu omahind jääb võrreldes tavatoiduga liiga kalliks.

Talunikud on tundnud muret mahepõllumajanduslikus tootmises oleva mulla toitainete bilansi pärast. Näiteks Pajumäe mahetalu osadel põldudel on kaaliumipuudus. Analoogilisi probleeme võib esineda ka teistes mahetaludes. Näiteks Alt-Lauri talu tunneb puudust mahesõnnikust. Mulla toitainete sisaldusest tulenevaid probleeme on võimalik siiski ka mahedal viisil ületada.

3.3. Teised meetmed põllumajandusliku veeasaate vähendamiseks.

KSM (MAK 2007-2013 alameede 2.3.1) näeb ette mõningaid väetamise piiranguid. Paraku ei õnnestunud leida kinnitust, et KSM tootjate tegelik mineraalväetise kasutus ja selle leostumine oleks märkimisväärselt väiksem kui tavatootjatel. Asjaolu, et seda toetust makstakse üksnes viljavahetuses olevale maale (ei maksta püsirohumaale) võib aga hajareostust koguni suurendada, sest soodustab püsirohumaade üleskülmist. ELF soovib tänase KSM asendamist konkreetsete veeasaate vähendamisele suunatud üksiktegevuste, nagu puhverribad kraavide ääres (soovitatav hooldus – niitmine ja niite eemaldamine), viljavahetus, talvine taimkate (talikultuurid ja rohumaad) ning väetise (sh. eelkõige mineraalse lämmastiku) kasutamise piiramise toetamisega.

MAK 2007-2013 meede 2.6 näeb ette veekaitsemetsade rajamise toetamist. Praeguseks pole meede käivitunud. ELF peab vajalikuks kokkulepitud meetme käivitamist sel perioodil vähemalt nitraaditundlikul alal ja analoogilise meetme välja töötamist 2013. aasta järgseks perioodiks.

Pestitsiididest kasutatakse täna kõige enam glüfosaate sisaldavaid herbitsiide, eelkõige Roundup (Eesti maaelu arengukava 2007-2013. 2010. aasta seirearuanne). Kuivõrd järjest enam on andmeid, et glüfosaadid ei ole sugugi nii ohutud kui tootjafirmad väidavad (Antoniou *et al* 2011; Paganelli *et al* 2010), tuleks tõsiselt kaaluda „glüfosaadivaba viljeluse“ meetme sisseviimist uuel perioodil.

Siinkohal tuleb märkida sedagi, et lammialad toimivad samuti taimetoitainete püünistena. Seetõttu on luhtade majandamise käigus toimival biomassi eemaldamisel lisaks bioloogilist mitmekesisust säilitavale mõjule ka vett puhastav ja taimetoitaineid agroökosüsteemi tagasitoov toime, mis on veel üks põhjus, miks tuleb püüdnud majandamist toetada. Ka adru ja muu mereheidise kasutamine väetiseks omab sarnast efekti, kuid selle toetamine eraldi meetmena oleks kardetavasti administratiivselt keerukas.

Üks võimalus veesaaste vähendamiseks oleks mineraalväetiste ja pestitsiidide maksustamine. Eestis eraldi rakendatuna ei pruugi see aga soovitud tulemust anda (Keskkonnakaitse majandushoobade... 2008). ÜPP tingimustes oleks loomulik, et kõnealuste keskkonnamaksude miinimumtasemed lepitaks kokku EL tasemel.

4. Mullakaitse

Ivask (2011) peab olulisemateks ohtudeks mullaelustiku mitmekesisusele ökosüsteemide kadu ja fragmenteerumist, saastumist, maakasutuse intensiivistamist, põllumajanduslikke monokultuure, mineraalväetisi, kündmist, pestitsiide ning võõrliike ja -geene, mida introductseeritakse juhuslikult või mis vabanevad GMO kasvatamisel. Pole raske mõista, et need ohud on omavahel seotud.

Maheviljelusel kui mineraalväetisi, pestitsiide, monokultuure ja GMODE kasvatamist vältival viljelusviisil on seega positiivne mõju ka mullaelustikule, mis on veel üks põhjus selle tootmisviisi osakaalu suurendamiseks. Samuti toetavad mulla kaitset ka abinõud KLV põllumajanduse säilitamiseks, sest nii püüdnud kooslused kui põllumajandusmaa mosaiiksus aitavad mulda hoida. Mulla erosioon on Eestis probleemiks eelkõige veekaitse, Kagu-Eestis aga ka põlluviljakuse seisukohalt. Rakendamist väärksid täiendavad abinõud erosiooni tõkestamiseks, näiteks püsirohumaade osakaalu suurendamine erosiooniohtlikes kohtades, samuti puu- või põõsaribade rajamine, nagu näeb ka ette MAK 2007-2013 (alameede 2.5.2 ja meede 2.6, seni rakendamata). Viimaste meetmete rakendamisel tuleb samas arvestada ka maastikukaitse vajadustega. Üheks abinõuks mulla kaitsel võiks olla ka künnivaba viljeluse osakaalu suurendamine, kuid paraku kipub see endaga kaasa tooma suuremat pestitsiidikasutust. Sel põhjusel on künnivabadel maadel hooghännaliste mitmekesisus mullas langenud (Eesti MAK 2007-2013 2. telje püsihindamise aruanne. 2010). Kui kaaluda künnivaba viljeluse osakaalu suurendamiseks kavandatavaid meetmeid, tuleks kindlasti seada tingimuseks, et mürgikasutus ei tohi suurened.

5. Atmosfääri ja kliimaga seotud probleemid põllumajanduses

Põllumajandus ei ole väga oluline õhureostaja, kuid mõningaid probleeme ei saa eitada. Sõnniku ja silo lõhn, mida põhjustavad mitmesugused orgaanilised ühendid on valdavalt kohalik probleem, mida siiski ei saa päris ignoreerida. Sõnnikuhooldlatest lenduv ammoonium mõjutab mõneti suure-

maid alasid, sest lisaks naabrite häirimisele kandub see õhu kaudu pikemate vahemaade taha. Meetaan ja diämmastikoksiid on lõhnatud, kuid samas olulised kasvuhoonegaasid, mis pärinevad samuti sõnnikuhoidlatest, viimane ka mineraalse lämmastikuga väetatud muldadest. Samuti tuleb arvestada mõningat õhusaastet, mis pärineb põllumajandusmasinatest, kuivatitest jm küttekolletest, kuigi see on oluliselt väiksem energeetika, tööstuse ja transpordi emissioonidest. Ilmselt tuleb tulevikus investeringutoetuste menetlemisel arvestada ka õhusaaste vähendamise vajadusega, sh. toetades energiasäästu ja taastuvenergeetika arendamist. Eriti tuleb eelistada kompleksseid meetmeid, nagu sõnnikust biogaasi tootmine, mis võimaldab korraga vähendada metaani jt. sõnniku lagunemisel tekkivate gaaside atmosfääriemissiooni ja asendada fossiilkütus (vähemalt osaliselt) taastuvaga. Paraku ei soosi täna loomakasvatushooneatele mõeldud investeringutoetus (alameede 1.4.2) piisavalt biogaasi tootmist (Eesti Maaelu Arengukava 2007-2013 meetme 1.4.2 „Investeringud loomakasvatusehitistesse“ rakendamistulemuste analüüs... 2010). Sellised meetmed tooksid ka makromajanduslikku kasu, vähendades põllumajanduse sõltuvust importkütusest.

Esimeseks meetmeks energiasäästul on lõpetada pärast üleminekuperioodi rohu purustamise toetamine. Sellisel viisil hooldatud maid ei tohiks lugeda heas põllumajandus- ja keskkonnaseisundis olevaks. Purustamisel oli mõtet tootmismahdade miinimumi ajal ning see on praeguseks oma aja ära elanud. Purustamine on kujunenud koguni turumoonutajaks, kuna see konkureerib maa ja toetuste pärast põllumajandustootmisega. Erandina tuleks purustamist tulevikus lubada põhjendatud vajaduse korral, näiteks karjamaade täiendava hooldusmeetmena.

Mitmete talunike (Demo Farmis näiteks eelkõige Riido ökotalu) arengut pidurdab maade puudus, sest maaomanikud eelistavad väljarentimisele rohu purustamist.

Teiseks tuleks toetada investeringuid täna kasutamata või vaid purustamise teel hooldatavate rohumaaade biomassi kasutuselevõtuks energiatoormena.

Kolmandaks tuleb senisest enam toetada võsa kasutamist energiatoormena, seda eelkõige kasutusest väljas olevaile põllumaile ja põlluservadesse kasvanud loodusliku võsa arvel. Kiirekasvulise võsa istandike rajamist tuleks toetada vaid seal, kus see aitaks ühtlasi vähendada vee saastamist või erosiooniohtu, samuti vähesel määral ka enam kui 30 ha suuruste põldude liigendamiseks maastikuliselt sobival viisil, kusjuures toetuse tingimuseks peaks olema selge äriplaan hakkpuidu kasutamiseks.

Neljandaks tuleb asuda jõuliselt toetama sõnnikust biogaasi tootmist, näiteks tehes biogaasi tootmise (või mõne uudse, vähemalt sama tõhusa sõnnikust energia tootmise viisi) kõigi enam kui 300 lü suuruste lautade puhul toetust taotlevate investeringuprojektide kohustuslikuks osaks. Toetada tuleks nii sooja ja elektri koostootmist kui ka biogaasi kasutamist mootorikütusena.

Viiendaks tuleb toetada üleminekut vähem energiamahukatele tootmisviisidele, sh. investeringuid energiasäästu. Muuhulgas tuleks kaaluda künniväheste maaharimisviiside toetamist, kuid seda vaid tingimusel, et sellega ei suurendata pestitsiidide kasutamist.

Suurtootjad Viraito OÜ ja Sürgavere PÜ ootavad meedet, mis toetaks sõnnikust biogaasi tootmist. Nii Pajumäe kui ka Alt-Lauri mahetalud on seadnud enda olulisimaks keskkonnaeesmärgiks energiasäästu ja sõltuvuse vähendamise fossiilkütustest ning ootavad vastavat MAK-i meedet. Praegu puudub MAK-is ka meede, mis toetaks investeeringuid säästvamaks energiatarbimiseks maapiirkondades. Näiteks Nakatu turismitalu külalistemaja köetakse fossiilse elektriga ja talu ootab, millal avaneb soodne võimalus üleminekuks säästvamale energialahendusele. Koivakomnu talu püüab rajada ökoküla, mis demonstreeriks sõltumatust fossiilkütustest ja maailmamajandusest, vähendades suuremastaapseid materjalivooge ja ressursikasutust.

Niisuguste lahenduste väljatöötamist ja rakendamist võiks järgmine MAK tugevalt toetada, näiteks LEADER meetme kaudu. Kontrastina sõltub näiteks Kuningamäe veisefarm suurel määral fossiilkütustest, tehisevõrgust ja importsöödadest. See annab talle küll edu praeguses majanduskeskkonnas, kuid muudab talu väga tundlikuks muutuste suhtes maailmamajanduses.

6. MAK mõju metsade elurikkusele

MAK 2007-2013 meede 1.5 „Metsade majandusliku väärtuse parandamine ja metsandussaaduste liisandväärtuste andmine“ nimetab küll üldeesmärgi all ka metsade bioloogilist mitmekesisust, kuid toetavate tegevuste kirjeldusest ei ole võimalik tuvastada elurikkust soodustavaid raieviise vaid üksnes tavapäraseid metsapuidu majandusliku väärtuse kasvatamiseks mõeldud raietöid. MAK 2007-2013 meede 1.8 „Põllu- ja metsamajanduse infrastruktuur“ toetab metsa kuivendamist ja metsateede rajamist. Mõlemad tegevused vähendavad metsade looduslikkust ja mõjutavad elurikkust üldjuhul negatiivselt. Mõju vähendamiseks on toetuse tingimustes kirjas, et Natura 2000 alal tohib uusi kuivendussüsteeme rajada kooskõlas kehtiva kaitsekorraga ja reguleeriv võrk ei tohi paikneda kaitse- või hoiualal ega püsielupaigas. Meede 2.7. „Natura 2000 toetus erametsamaale“ kompenseerib metsa majandamisest täielikku või osalist loobumist Natura 2000 aladel. Toetus ei ole eriti spetsiifiline ja sellisena on selle kasu elurikkusele pigem kaudne – see lepitab maaomanikke mõningal määral Natura 2000 aladel kehtiva kaitsekorraga. MAK 2007-2013 ei sisalda meetmeid elurikkuse kaitseks metsa vääriselupaikades, metsakaitsealadel ega kaitsealuste liikide püsielupaikades väljaspool Natura 2000 alasid.

ELF peab vajalikuks metsa kaitset ja loodusesõbralikku metsamajandamist toetavate meetmete siseseadmist järgmisel perioodil, kusjuures sõltuvalt kaitset vajava elupaiga iseloomust peaks olema võimalik kompenseerida nii passiivset kaitset (majandamisest osaline või täielik loobumine) kui ka aktiivseid meetmeid nagu kindlate liikide elupaiganõudlustega kohandatud valikraie või loodusliku veerežiimi taastamine. Peame vajalikuks lisaks Natura 2000 aladele ka neist välja jäävate metsakaitsealade, vääriselupaikade ja metsaliikide püsielupaikade kaitsele suunatud meetmeid. Samuti peame vajalikuks metsa elurikkusele soodsa majandamise (sh. lankide uuendamine laialehistele puudega või liigirikkust säilitavate raieviiside) toetamist tavapärastes tulundusmetsades. Seni kuivendamata metsaosade kuivendamisele on ELF kategooriliselt vastu, kuid olemasolevate kuivenduskraavide hoolustöid võiks ka uuel perioodil rahastada tingimusel, et rakendatakse vajalikke abinõusid keskkonnanahju ärahoidmisele vastavalt metsakuivenduse heale tavale (vt. Kaisel & Kohv, 2009)

7. Loomade heaolu

Tänases intensiivtootmises peetakse põllumajandusloomi (linnud, sead, viimastel aastatel järjest enam ka piimakari) aastaringset loomapidamishoonetes suhteliselt piiratud pinnal. MAK 2007-2013 sisaldab kahte meetet – mahepõllumajanduse toetus (alameede 2.3.2) ja loomade karjatamise toetus (meede 2.4) – mis soodustavad loomade väljas karjatamist. Teisalt on märkimisväärne osa loomapidamishoonetesse tehtud investeeringutest (alameede 1.4.2) läinud just aastaringset seespitamist ette nägevate projektide toetuseks. ELF peab vajalikuks, et uuel perioodil soodustaksid toetused loomade võimalikult suures ulatuses väljas pidamist.

Probleemiks on ka tapmisega seotud küsimused, sealhulgas pikk transport tapale. Viimast põhjustab lihatööstuse kontsentreerumine, mida on omakorda soosinud ka kohati ülepingtonutud nõuded. Peame vajalikuks loomade võimalikult stressivaba ja kodulähedast tapmist, mis eeldab investeeringuid väiketapamajadesse ja liikuvtapamajadesse, ning kodus tapetud loomade liha piiratud ulatuses müüki lubamist.

Ilmselt väärksid kõik koduloomad karjatamist võrdselt. Kuningamäe veisefarmi ning Sürgevere PÜ puhul peame aga tõdema, et piimakarja puhul ei tarvitse praegused karjatamistoetuse määrad olla piisavad, et piimalehmad tõesti karjamaale jõuaksid.

8. Kokkuvõte ja soovitused

Põllumehe poolt toodetavad avalikud hüved, eelkõige põllumajandusega seotud elurikkuse kaitse ja muud keskkonnateenused tuleb õiglaselt tasustada. ÜPP esimese samba keskkonnasõbralikumaks muutmine tuleb täita selge sisuga. Esiteks tuleb lõpetada KLV põllumajanduse diskrimineerimine, kaotada „50 puu reegel“ ja muuta põllumajandusmaastiku elemendid (alleed, hekid, põõsaribad, lahitud kraavid, tiigid, üksikpuud ning puuderühmad, suured kivid jne) toetusõigusliku pinna osaks. Teiseks tuleks lõpetada iga-aastane rohupurustamise toetamine, säilitades võimalus purustada niidet vaid põhjendatud vajaduse korral, näiteks karjamaade üleniitmisel.

Kolmandaks, need teise samba vahenditest makstavad toetused, mis toimivad EL tasemel hõlpsasti ühtlustatavate reeglite järgi, tuleb võimalusel viia esimese samba alla. Täna keskkonnatoetustest puudutab see eelkõige mahetootmise toetust. Mahetootmise osakaalu otsustav suurendamine oleks soodne põllumajandusmaa elurikkusele ja vähendaks veesaastet. Tegemist on EL tasemel reguleeritud tootmisviisiga, mis teeks selle toetamise esimesest sambast suhteliselt lihtsaks. Ka pool-looduslike koosluste hooldamisele suunatud lihtne baastoetus võiks uuel perioodil olla toetatud esimese samba vahenditest, kui suudetakse EL tasemel kokku leppida selle toetuse tingimustes. Teistest täna teise samba vahenditest makstavatest toetustest võiks uuel perioodil esimesest sambast saada rahastatud ebasoodsate alade toetus, Natura 2000 alade toetus ja nitraaditundlike alade toetus. Kui nendes asjades ei õnnestu EL tasemel kokku leppida, tuleb näha ette need toetused uues MAKs ja jätkata nende maksmist teise samba vahendites. Sõltumata sellest, kumma samba vahenditest neid toetusi makstakse, tuleks mahetootmise toetus ja pool-looduslike koosluste hooldamise baastoetus kavandada piisavalt kõrged, et muuta need ühtviisi atraktiivseks nii suurtele kui ka väikestele tootjatele.

Pärandkoosluste hooldamist tuleb hakata toetama ka väljaspool Natura 2000 alasid. Lisaks lihtsale (ja võimalusel hoopis esimese samba vahenditest makstavale) baastoetusele peaks uus MAK sisaldama piisavalt mitmekesist pärandkoosluste kaitseks mõeldud meetmete paketti, mis vastaks meie elupaikade ja liikide nõudluste paljususele. Need peaksid näiteks sisaldama erinevaid niitmise algustähtaegu, võimalust niita üle aasta, niidetud alade ädalas karjatamist, võsa ja pilliroo eemaldamist jmt. Samuti tuleb näha ette toetused pärandkoosluste majandamiseks vajalike investeeringute (loomad, aiad, ehitised, tehnika) jaoks.

Mosaikne põllumajandusmaa vajab uuel perioodil senisest suuremat tähelepanu. Lisaks kiviaedadele tuleks uuel perioodil toetada ka teiste traditsiooniliste mosaikse põllumajandusmaa elementide (alleed, hekid, põõsaribad, lahtised kraavid, tiigid, üksikpuud ning puuderühmad, suured kivid jne) hooldamist ja välistada nende hävitamine teiste toetuste toel (näiteks ei tohiks uuel perioodil kasutada maaparandussüsteemide hooldamise toetust lahtise kraavituse asendamiseks drenaažiga). Kaaluda tuleks vanade, ekstensiivselt majandatavate viljapuuade säilitamise toetamist.

Põldude ja kultuurrohumaadega seotud elurikkusest on suurima tähtsusega rändlindude, sh. kaitsealuste ja ohustatud haneliste peatuspaigad. Nende säilitamiseks on vajalik jätkuv majandamine, mistõttu on vaja maksta toetusi rändlindude poolt tekitatud kahju hüvitamiseks. Seni on seda makstud siseriiklikest vahenditest, kuid õigustatud on uuel perioodil näha ette vastav MAK meede. Kaaluda tuleks ka ohustatud põllulilled, nagu nisulill ja rukkilill, suhtes sõbraliku majandamise toetamist.

Nagu eelnevast käsitlusest näha, on lisaks mahetootmisele olemas rida lihtsaid meetmeid, mille rakendamine oleks soodne keskkonnale mitmes mõttes: aitaks hoida või taastada elurikkust, vähendaks vee ja õhu saastamist ning säilitaks mullaelustikku. Kehtiv MAK 2007-2013 proovib lahendada seda ülesannet KSM abil. Kuivõrd see koosneb tegevustest, mis ei moodusta omavahel sidusat tervikut, pooldab ELF uuel perioodil paindlikumat lähenemist, mis võimaldaks tootjal valida endale sobivad tegevused iseseisvalt. Uus MAK peaks sisaldama eraldi konkreetseid meetmeid, nagu pestitsiidide (eelkõige glüfosaatide) ja mineraalväetiste (eelkõige lämmastiku) kasutamise vähendamine, loomade väljas karjatamine, niitmisaegade ja -viiside kohandamine elustiku vajadustega, viljavahetus (sh. liblikõieliste kasvatamine), talvine taimkate (sh. püsirohumaad), rohumaaribade säilitamine või rajamine, põõsaribade, puuderidade või -tukkade istutamine (sh. viljapuud ja marjapõõsad) ning märgalade/tiikide rajamine ja korrashoid. Künnivaba viljeluse toetamise eeltingimuseks peaks olema pestitsiidikasutuse suurenemise vältimine.

Uuel perioodil tuleb laiendada toetust saavate ohustatud kohalike taimesortide (täna üksnes sangaste rukis) nimistut. Ohustatud loomatõugude kaitseks ja nende asurkondade kasvatamiseks väljasuremisriski minimeerivale tasemele tuleb suurendada maatõugu veise toetusmäära, lahendada tuleb tori hobuse toetatava populatsiooni määratlemisega seotud erimeelsused ja tunnustada maalamba populatsioonid ohustatud tõuna, misjärel tuleb alustada ka maalamba pidamise toetamist.

Investeeringutega seotud toetuste puhul tuleb uuel perioodil lähtuda põhimõttest, et need peavad lisaks tootlikkusele toetama ka avalikku huvi. Maaparandusmeetme puhul tuleb tagada KLV põllumajandusmaa hea seisund (muuhulgas mitte asendada lahtisi kraave drenaažkuivendusega) ja veeressursside säästlik kasutus (kahepoolne reguleerimine) ning minimeerida toitainete äravool puhastuslodge ja spetsiaalsete püünisfiltrite abil. Investeeringute puhul loomakasvatushoonesse tuleb vältida aastaringelt sees peetavate karjade osakaalu suurendamist ja siduda enam kui 300 lü suurusse lautadesse tehtavate investeeringute toetamine sõnnikust biogaasi või sellega võrdsest hea

energiakandja tootmisega. Teisi taastuenergia tootmise projekte tuleb toetada tingimusel, et need on kooskõlas elurikkuse säilitamise ja maastikukaitse põhimõtetega ega konkureeri ülemääraselt toidu tootmisega. Eelkõige tähendab see energia tootmist täna kasutamata või üksnes purustamisega hooldatavate rohumaadelt ja põlluservadesse või kasutusest välja jäänud põllumajandusmaale kasvanud looduslikust võsast. Energiakultuuride rajamist tuleks toetada vaid kohtades, kus need täidaksid lisaks ka veekaitse-eesmärki või vähendaks erosiooniohtu ega oleks vastuolus maastikukaitse põhimõtetega.

Erametsanduse toetused tuleks tänasest selgemalt siduda avaliku huviga, integreerides metsaelustiku kaitse ja metsaressursside säästva majandamise vajadused. Lisaks tänasele Natura 2000 erametsade toetusele tuleks hakata toetama ka siseriiklike metsakaitsealade ning metsade vääriselupaikade ja kaitsealuste metsaliikide püsielupaikade säilitamist. Toetused tuleb siduda konkreetsete elupaikade kaitsevajadustega. Toetada tuleb nii spetsiifilisi passiivseid meetmeid, nagu majanduslikult kasulikest raietest loobumine kui ka aktiivseid, nagu majanduslikult vähetasuvad, kuid elustiku seisukohalt vajalikud raietööd või loodusliku veerežiimi taastamine.

Erinevate keskkonnaeesmärkide täitmine eeldab ka tootjate paljusust. Seetõttu on ka järgmisel perioodil vaja jätkata noortaluniku alustamise, mikrotootjate investeringute ning ühistegevuse toetamist.

ELF on veendunud, et põllumajanduse keskkonnaeesmärkide nimel pingutamine on kasulik ka maaelule laiemalt ning aitab kaasa meie toidujulgeolekule. Seetõttu eeldame, et töö uue perioodi MAK ettevalmistamisel saab toimuma konstruktiivse koostöö vaimus.

Kasutatud materjalid

A Communication from Civil Society to the European Union Institutions on the future Agricultural and Rural Policy. November 2010

<http://www.arc2020.eu/front/communication/>

Antoniou, Michael; Mohamed Ezz El-Din Mostafa Habib; C. Vyvyan Howard; Richard C. Jennings; Carlo Leifert; Rubens Onofre Nodari; Claire Robinson & John Fagan. Roundup and birth defects. Earth Open Source. June 2011

<http://www.scribd.com/doc/57277946/RoundupandBirthDefectsv5>

CAP reform 2013, last chance to stop the decline of Europe's High Nature Value farming?

<http://www.efncp.org/download/policy-cap-reform-2013.pdf>

Eesti maaelu arengukava 2007-2013. Põllumajandusministeerium 2011.

http://www.agri.ee/public/juurkataloog/MAAELU/MAK/MAK_muudatused2011/MAK_2007-2013_kehtiv.pdf

Eesti maaelu arengukava 2007-2013. 2010. aasta seirearuanne. Aruandluse periood: 01.01.2010 – 31.12.2010. Põllumajandusministeerium. Tallinn 2011

http://www.agri.ee/public/juurkataloog/MAAELU/MAK/seire/SEIREARUANDED/2010._a_SEIREARUANNE_30.06.2011.pdf

Eesti Maaelu Arengukava 2007-2013 meetme 1.4.2 „Investeeringud loomakasvatusehitistesse“ rakedamistulemuste analüüs III taotlusvoor. Teostaja: Eesti maaelu arengukava 2007-2013 1., 3. ja 4. telje püsihindaja, Maamajanduse uuringute ja analüüsi osakond, Majandus- ja sotsiaalinstituut, Eesti Maaülikool. Tartu 2010

http://www.agri.ee/public/juurkataloog/MAAELU/seirekomisjon/pusihindamise_analuusid_uuringud/142_rakendusanaluu_korrig_10.09..pdf

Eesti maaelu arengukava 2007-2013 vahehindamine. Lõpparuanne. Ernst & Young 2010

http://www.agri.ee/public/juurkataloog/MAAELU/seirehindamine/MAK_vahehindamine_2007-2013_30_12_10.pdf

Eesti maaelu arengukava 2007-2013 2. telje püsihindamisaruanne. Põllumajandusuuringute Keskus. Saku 2011

http://pmk.agri.ee/pkt/files/f32/PMK_pusihindamisaruanne_2010a_kohta_web_2011.pdf

Eestimaa Looduse Fond. Demo Farmi projekti materjalid

<http://www.elfond.ee/et/demofarm/demo-farm>

<http://www.elfond.ee/et/demofarm/keskkonnasobralikud-talud>

EU Biodiversity Strategy to 2020. Council conclusions. 3103rd ENVIRONMENT Council meeting Luxembourg, 21 June 2011

http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/envir/122950.pdf

Euroopa Looduskaitse ja Karjakasvatuse Foorumi poliitikaseminari materjalid

<http://www.efncp.org/events/seminars-others/permanent-pastures-brussels/>

Euroopa Parlamendi 23. juuni 2011. aasta resolutsioon ühise põllumajanduspoliitika eesmärkide kohta 2020. aastaks toidu, loodusvarade ja territooriumiga seotud tulevikuprobleemide lahendamisel (2011/2051(INI))

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?language=ET&type=TA&reference=20110623&secondRef=TOC>

Guidance document to the member states on the application of the HNV Impact Indicator, October 2007

Helm, Aveliina. Eesti loopealsed ja kadastikud. Juhend koosluste hooldamiseks ja taastamiseks. Koostatud Keskkonnaameti tellimisel. November 2009

http://www.botany.ut.ee/aveliina/files/Helm2009_Eesti_loopealsete_kadastike_hoolduskava1.pdf

Ivask, Mari. Mullaelustikust. Ettekande materjalid. 2011

http://www.sordiaretus.ee/files/Nouanded/2011_06_14_MULLAELUSTIKUST%20Mari%20Ivask.pdf

Järelvalve taimekaitsevahendite ja mineraalväetiste kasutamise üle. Kas põhjavee valdavalt hea seisund jätkub lähematel aastatel? Riigikontrolli aruanne Riigikogule, Tallinn, 7. detsember 2010

<http://www.riigikontroll.ee/Riigikontrollipublikatsioonid/Auditiaruanded/tabid/206/Audit/2165/Area/17/language/et-EE/Default.aspx#results>

Kaisel, Mari & Kohv, Kaupo. Metsakuivenduse keskkonnamõju. Ülevaade. Eestimaa Looduse Fond, Keskkonnainvesteeringute Keskus. Tartu 2009
http://www.elfond.ee/images/stories/kuivenduseKM_ELF.pdf

Keskkonnakaitse majandushoobade rakendamise vajadus ja võimalused Eesti põllumajanduses. Uurimistöo aruanne. Keskkonnaministeeriumi lepinguline töö nr 4-5/789. Eesti Maaülikool, Majandus- ja sotsiaalinstituut. Tartu 2008
<http://www.envir.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=1159750/Keskkonnakaitse%2Bmajandushoovad%2Bpollumajanduses%2B05.04.2008.pdf>

Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, Nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele. Ühise põllumajanduspoliitika eesmärgid 2020. aastaks: toidu, loodusvarade ja territooriumiga seotud tulevikuprobleemide lahendamine. EUROOPA KOMISJON. Brüssel 18.11.2010. KOM(2010) 672 lõplik
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0672:FIN:et:PDF>

Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, Nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele. Meie elukindlustus, meie looduskapital: ELi bioloogilise mitmekesisuse strateegia aastani 2020. EUROOPA KOMISJON. Brüssel, 3.5.2011. KOM(2011) 244 lõplik
http://ec.europa.eu/environment/nature/biodiversity/comm2006/pdf/2020/comm_2011_244/1_ET_ACT_part1_v2.pdf
 Koorberg, Pille. Kõrge loodusväärtusega põllumajandus. Ettekanne. Tartu, 2. september 2009
<http://pmk.agri.ee/pkt/files/f17/KorgeLoodusvaartusegaPollumajandus02.09.09Koorberg.pdf>

Koorberg, Pille. Kõrge loodusväärtusega põllumajandus Eestis: situatsioonianalüüs. Magistristöo keskkonnakaitse erialal. Eesti Maaülikool, Põllumajandus- ja keskkonnainstituut. Tartu 2009
http://pmk.agri.ee/pkt/files/f17/magistritoo_koorberg_2009.pdf

Kukk, Toomas & Kull, Kalevi. PUISNIIDUD. Estonia Maritima 2. 1997.

Mahepõllumajandus. (Euroopa Komisjoni mahepõllumajanduse kodulehekülj)
http://ec.europa.eu/agriculture/organic/home_et

Mäder, Paul; Fliessbach, Andreas; Dubois, David; Gunst, Lucie; Fried, Padruot & Niggli, Urs (2002) Soil Fertility and Biodiversity in Organic Farming. Science, 296, pp. 1694-1697.
<http://www.sciencemag.org/content/296/5573/1694.full>

Nitraaditudndliku ala (NTA) laiendamisevajaduse analüüs. Lõpparuanne. Töövõtuleping 4-1.1/287. Vastutav täitja: Enn Loigu. Täitjad: Arvo Iital, Karin Pachel. Tallinn 2011
<http://www.envir.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=1171986/Nitraadi+l%F5pparuanne.pdf>

Nõukogu määrus (EÜ) nr 834/2007, 28. juuni 2007, mahepõllumajandusliku tootmise ning mahepõllumajanduslike toodete märgistamise ja määruse (EMÜ) nr 2092/91 kehtetuks tunnistamise kohta.
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:189:0001:0023:ET:PDF>

Nõukogu otsus 20. veebruar 2006, Ühenduse maaelu arengu strateegiasuuniste kohta (programmiperiood 2007-2013), (2006/144/EÜ)

<http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?mode=dbl&lang=en&lng1=en,et&lng2=bg,cs,da,de,el,en,es,et,fi,fr,hu,it,lt,lv,mt,nl,pl,pt,ro,sk,sl,sv,&val=422608:cs&page=1&hwords=>

Paganelli, Alejandra; Gnazzo, Victoria; Acosta, Helena; Lopez, Silvia & Carrasco, Andres. 2010. Glyphosate-based herbicides produce teratogenic effects on vertebrates by impairing retinoic acid signaling. *Chem Res Toxicol* 23(10): 1586-1595

<http://pubs.acs.org/doi/abs/10.1021/tx1001749>

Peepson, Argo & Mikk, Merit. Haritava maa ja sellega seotud maastikuelementide bioloogilise mitmekesisuse säästliku kasutamise meetmete hindamine. ÜRO Keskkonnaprogrammi poolt finantseeritud ja Eesti Keskkonnaministeeriumi poolt korraldatud projekti *Assessment of Capacity building needs for Biodiversity and Participation in Clearing House Mechanism in Estonia* (GF / 2716-01-4354) alamkomponendi lõpparuanne. Ökoloogiliste Tehnoloogiate Keskus. Tartu 2003

<http://loodus.keskkonnainfo.ee:88/seclogical/agriculture/1189602098>

Proposal for a new EU Common Agricultural Policy. BirdLife International, European Environmental Bureau, European Forum on Nature Conservation and Pastoralism, International Federation of Organic Agriculture Movements - EU Group, WWF - World Wide Fund for Nature. March 2010.

Pärandkooslused. Õpik-käsiraamat. Koostaja Toomas Kukk. Pärandkoosluste Kaitse Ühing. Tartu 2004.

Pärandkoosluste Kaitse Ühingu koduleht <http://www.pky.ee/>

Pärtel, M.; Helm, A.; Roosalu, E. & Zobel, M. Bioloogiline mitmekesisus Eesti poollooduslikes ökosüsteemides. Rmt: Punning, J.-M. (toim.), Keskkonnauuringute nüüdisprobleeme, lk. 223-240. Ökoloogia Instituut, Tallinna Ülikool, Tallinn. 2007.

http://www.botany.ut.ee/partel_helm_roosaluste_zobel_lk223-302.pdf

Reforms of the Common Fisheries Policy and the Common Agricultural Policy. Resolution of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe. RES 1814 (2011). 27/05/2011

http://assembly.coe.int/ASP/Doc/ATListingDetails_E.asp?ATID=11335

Riigi tegevus taimse toidu ohutuse tagamisel. Kas pestitsiidid ja saasteained ohustavad meie toitu? Riigikontrolli aruanne Riigikogule, Tallinn, 4. veebruar 2009

<http://www.riigikontroll.ee/tabid/206/Audit/2086/Area/17/language/et-EE/Default.aspx#results>

Selge, Iiri. Kõrge loodusväärtusega põllumajandus. Ettekanne. Põllumajandusministeerium 5. mai 2011.

http://pmk.agri.ee/pkt/files/f26/KLV_PM_05052011_Selge.pdf

Teadlaskonna pöördumine keskkonnaministri poole loopealsete kaitse küsimustes

http://www.pky.ee/siselinkide_materjalid/poordumine_loopealsed.pdf

Wade, Max & Joyce, Chris (editors). *European Wet Grasslands*. John Wiley & Sons, 1998

Heaks näiteks kõrge loodusväärtusega (KLV) põllumajanduse mitmekesisest mõjust on hiljuti tegevust alustanud Sepa talu, mille pisike veisekari ilmestab Pikavere küla kiviaedadega miljööd ning samas hooldab väikseid puiskarjamaid.

Ebasoodsatel aladel toimivatest KLV põllumajanduse näideteks on Kurese loodushoiutalu, mille maadel on väheviljakad mullad. Kurese loodushoiutalus on hundid tõsiseks probleemiks ja vajadus vastava toetuse järele on suur.

Ebasoodsatel aladel toimivatest KLV põllumajanduse näideteks on ka Koivakonna talu maad, mis jäävad aeg-ajalt üleujutuse alla. Ehkki Koivakonna talu juba korraldab Koiva-Mustjõe luhal mitmesuguseid loodushoiutöid ja neid tutvustavaid talguid, on neil potentsiaali tegevust veel arendada.

Demo Farmi taludest kasvatavad maakarja veiseid Sepa, Riido ja Pajumäe talu. Samas kurdavad talunikud, et hoolimata maakarja veise heast tervisest ja piima kõrgest kvaliteedist on nende pidamine madalama piimaanni tõttu vähetasuv.

Kurgikasvatusega tegelev Kanarik-Jakobi talu ei ole leidnud võimalust maheootmisele üleminekuks, sest mahekurkide eest ei maksa kokkuostja kõrgemat hinda, küll aga kehtestab kurgi välimusele tavatootmisega võrdseid nõudeid.

Mahekõogivilju kasvatav Alt-Lauri talu koordineerib mahekaupade turustamisega tegelevat Lõuna-Eesti toiduvõrgustikku. Kõogivilja kasvatajana tunneb talu puudust mahesõnnikust.

Tubli algatust linnusõbraliku rohumaade majandamise alal on üles näidanud Sürgavere põllumajandusühistu, kus rakendatakse selliseid niitmisaegu ja -tehnikaid, mis väldivad lindude hukkumist. Sürgavere on oma tegevusega praegu küllalt erandlik ent toetusmeetmed võiksid niisugust tegevust laiendada.

Aastal 2009 tunnustati osatühingut Viraito-Eesti kõige Läänemeresõbralikuma põllumajandustootjana. E-Piima ja Viraito ühisprojektina veetakse meierei heitvee puhastamisel tekkiv flotomuda piimafarmi vedelsõnnikuhooldlasse. Selle tulemusena suudab Põltsamaa linna üldpuhasti saata jõkke nõuetekohast heitvett, juustutehas vabaneb jäätmetest ning Viraito saab vajaliku lisaväetise.

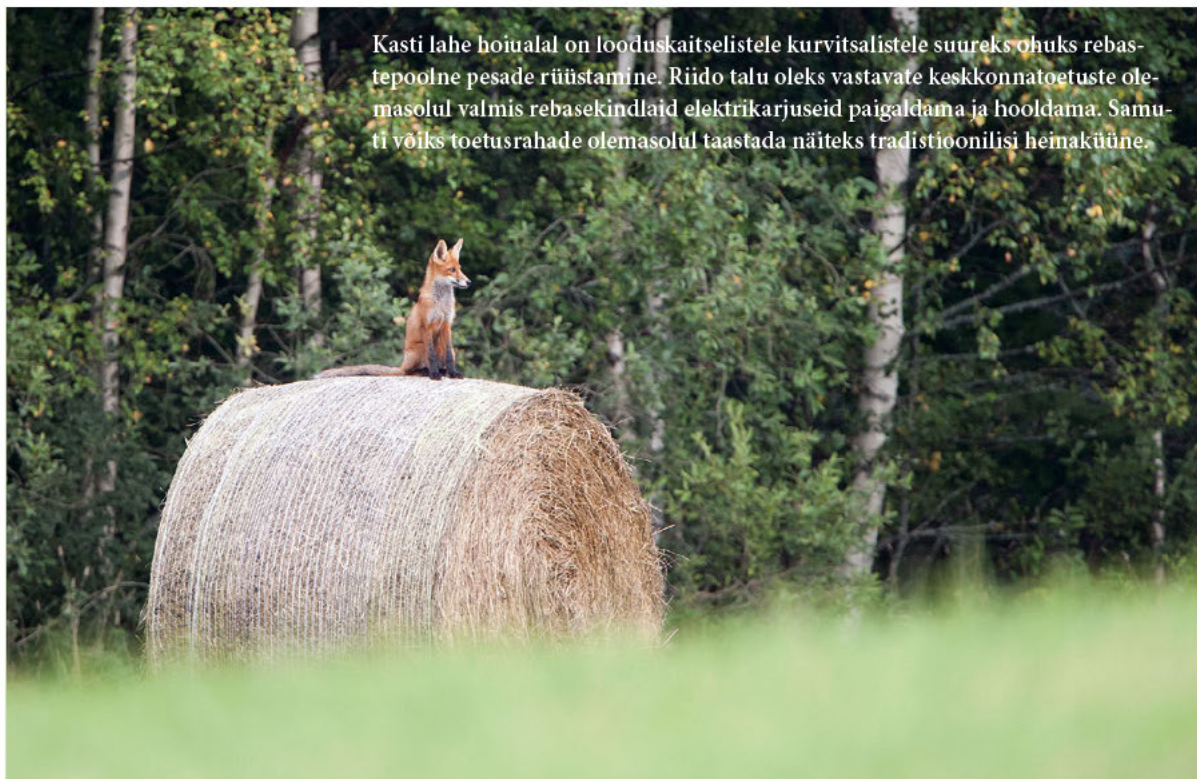
Kõik loomad väärivad karjamaal olemist. Täna piimatootjate puhul peame aga tõdema, et praegused karjatamistoetuse määrad ei ole piisavad, et piimalehmad tõesti karjamaale jõuaksid.

Kõrge loodusväärtusega põllumajandus on selline põllumajandusliku tootmise viis, mis toodab olulise kõrvalsaadusena elurikkust.

Väike-Nakatu turismitalus peetakse künklikul ja põllumajanduseks ebasoodsal alal liha-veiseid. Turismitalu külalistemaja köetakse fossiilse elektriga ja talu ootab, millal avaneb soodne võimalus üleminekuks säästvamale energialahendusele.

Kasti lahe hoiualal on looduskaitsetele kurvitsalistele suureks ohuks rebaste poolne pesade rüüstamine. Riido talu oleks vastavate keskkonnatoetuste olemasolul valmis rebasekindlaid elektrikarjuseid paigaldama ja hooldama. Samuti võiks toetusrahade olemasolul taastada näiteks traditsioonilisi heinaküüne.

Muret teeh see, et eesti maalamba asurkondi pole siiani suudetud ohustatud tõu (või tõugudena) tunnustada, mistõttu on väljasuremise oht väga suur.

Demo Farmi projektis osalenud talud

1. Läti talud

1.1 Jaun-Ieviņase talu

Jaun-Ieviņase talu asub Vidzeme regioonis Rauna maakonnas Rauna vallas, 7 km kaugusel Rauna külast ja 10 km kaugusel Bērzkrogast. Talu lähedal asuvad Gauja rahvuspark ja Raunas Staburagsi looduskaitseala. Jaun-Ieviņase talul on 102 ha maad.

Tootmisviisid

Jaun-Ieviņas on mitmekülgne mahepõllundustalu. Peamiselt tegeletakse seal linnukasvatuse, mesinduse, köögivilja- ja teraviljakasvatuse ning turismiga, samuti puusõe tootmisega. Osa toodangust töödeldakse kohapeal ning klientidele pakutakse mett, mune, suhkurdatud küdooniaid, kuivatatud põldube ja muid mahetooteid. Talu pakub majutust äsja ehitatud külalistemajas ning matku hobuste ja lehmade vaatlemiseks.

Loodusväärtused

Keskkonnasõbraliku põllumajandustootmise abil püütakse säilitada kõrge looduskaitsega väärtusega rohumaid ja puiskarjamaid. Mosaiikseid maastikke karjatatakse Koniki tõugu hobustega.

Talu territooriumil leidub olulisi loodusväärtusi, näiteks vana tamm ja riikliku tähtsusega põlispuu hõbepaju, mille ümbermõõt on üle 6 meetri.

Metsaga seotud väärtused on koondunud jõeorgu. Seal paikneb kobraсте poolt mõjutatud ala ja elurikas vana loodumets.

Turism

Jaun-Ieviņase talu pakub kõigile võimalust maakohas lõõgastuda – võimalik on teha koos giidiga matku metsikute hobuste vaatlemiseks ja tundmaõppimiseks, vaadelda mitmesuguseid kodulinde, teha jalutuskäike metsas ja jõekaldal, vaadata koprapesasid ja muid loodusväärtusi. Külalised saavad sõita vesijalgrattaga, käia ujumas ja kala püüdmis.

Talus on kamina ja saunaga külalistemaja, mis mahutab 30 inimest. Ličupe jõe kallastel saab ka telkida.

1.2 Kurzemnieki talu

Kurzemnieki talu asub Kurzeme regioonis Talsi maakonnas Libagu vallas, 1 km kaugusel Talsist. Talu paikneb Natura 2000 alal, *Talsu pauguraine* looduspargis.

Talul on 24 ha maad.

Tootmisviisid

Talus tegeletakse puuvilja- ja marjakasvatusega. Siin kasvatatakse õunu, musti ja punaseid sõstraid ning maasikaid. Õunakasvatuses kasutatakse integreeritud tootmissüsteemi, mis näeb ette võimalikult väheste taimekaitsevahendite kasutamist, mistõttu toodang on keskkonnasõbralikum ja tervislikum. Toodangut müüakse talus ja Talsi turul.

Loodusväärtused

Talsu pauguraine looduspargi eripärane pinnamood hõlmab mitmekesiseid maastikke. Talu viljapuuaiad, rohumaad, põllud, metsad ja märgalad paiknevad mosaiikseltselt ning on ühenduses Sirdsi (Sukturu) järvega. Maastikuelementide seesugune mitmekülgus niivõrd väikesel maa-alal tähendab suuremat bioloogilist mitmekesisust. Märgalad ja nende servaalad, metsaservad oma tammede ja metsõunapuudega on loodusliku mitmekesisuse seisukohast iseäranis olulised, kuna selline keskkond on kujunenud mitu aastakümnet väldanud karjatamise mõjul. Suur hulk kirsipuid on talu metsade eritunnus. Tänu omanike hoolivale ja lugupidavale suhtumisele keskkonda on paiguti hakanud moodustuma liigirikkad kápaliste kasvukohtadega rohumaad.

Turism

Väikeses talus saab nautida Talsi kingu kaunist ja väga omapärast maastikku. Ringi jalutades võib vaadelda erinevaid taimekooslusi ja maastikuelemente, sh soid, rohumaad ja taastatud puiskarjamaid. Omanike juhendamisel saab teha tutvust keskkonnahoidliku õunakasvatusega.

1.3 Lejaskerzēni talu

Lejaskerzēni talu asub Vidzeme regioonis Naukšēni maakonnas Naukšēni linnas, 7 km kaugusel Rūjienast Põhja-Vidzeme biosfäärikaitsealal.

Lejaskerzēni talul on 473 ha maad.

Tootmisviisid

Talu tegevusvaldkonnad on mitmekesised. Edukalt toimib mahepõllumajandus – kasvatatakse mahekaera ja maherukist. Samuti tegeletakse puidutöötlemisega valmistatakse laudu, puitplaate, -laaste ja saepuru. Mõne aasta eest hakkas talu arendama puuviljakasvatust – loodi paradiisiõunte kollektsoon. Väikestest õuntest tahetakse hakata valmistama nii veini kui ka kompotti. Praeguseks on üle kogu Läti kokku kogutud ja edukalt paljundatud 30 erinevat vana õunasorti. Sellega seoses aidatakse kaasa ka kohalike põlissortide geneetiliste ressursside säilimisele. Nii viljakasvatuses kui ka paradiisiõunte säilitamisel rakendavad Lejaskerzēni omanikud uusimaid taimikasvatuse teadussaavutusi.

Loodusväärtused

Suurte viljapõldude äärtes paiknevad kõrge bioloogilise mitmekesisusega loodusliku taimestikuga sopikesed. Põldudel on säilinud kihvunnikud ja puuderühmad, mis elustavad maastikku ja mitmekesistavad piirkonna elupaiku. Talu territooriumil asuvad soostunud metsad elujõulise vaevakase

asurkonnaga ning mitmekesise taimestikuga heinamaad. Kevadeti mängivad heinamaal tedred ning suviti võib kasvamas näha harilikku maokeelt ja kahelehist käokeelt, nagu ka Lätis väga haruldast parasiittaime – suurt soomukat. Talu ühes servas voolab metsane Juldurga jõgi.

Turism

Lejasķerzēni talu tutvustab külastajatele mahepõllundust – paradiisiõunte ja viljakasvatust, teaduspõhist taimearetust ning Läti taimede geneetiliste ressursside säilitamist. Seminaride ja koolituste korraldamiseks saab kasutada Nauķšēnis asuvaid seminariruumi, kus külastajatel on ühtlasi võimalus maitsta talus toodetud veine, sealhulgas paradiisiõuntest ja nende õitest valmistatud veine.

Külastajad saavad tutvuda liigirikaste rohumaadega avarate põldude servades, metsa varjus lookleva Juldurga jõega ning soostunud metsadega koos kõigi neis leiduvate taime- ja loomaliikidega.

1.4 Lejas Kleperi talu

Lejas Kleperi Talu asub Vidzeme regioonis Smiltene maakonnas Launkalne vallas ja Rauna maakonnas Drustu vallas, 25 km kaugusel nii Raunast kui ka Smiltēnest. Talu lähikonnas paiknevad Mežole looduskaitseala ja Natura 2000 loodusala.

Lejas Kleperi talul on 120 ha maad.

Tootmisviisid

Talu peamised tegevussuunad on säästev metsandus ning karjakasvatus. Talus peetakse 50 lammast ja ühte piimalehma, kasvatatakse otra ja kartulit, säilinud on vana viljapuuaed. Viljakasvatuse saadusi tarbitakse talus kohapeal. Heina tehakse bioloogiliselt väärtuslikelt rohumaadelt.

Loodusväärtused

Lejas Kleperi talust saab alguse Šepka jõgi ning selle alamjooks ulatub Mežole looduskaitseala juurde ning on seal üks põhilistest loodusväärtustest. Talu õuel kasvab üks Läti suuremaid saarepuid, siin leidub rohkelt kõrge looduskaitsealase väärtusega rohumaid. Aastatepikkuse hooldamise tulemusena võib seal leida mitmeid haruldasi ja kaitsealuseid liike, muuhulgas on seal elujõulisi käpaliste ja kuu-võtmeheina kasvukohti. Talu territooriumil paikneb väikese pindalaga vana soine kuusik, mis on ühenduses noorema soostunud männimetsaga. Talu territooriumil on registreeritud enam kui sada linnuliiki, muuhulgas ka haruldased ja kaitsealused linnud nagu händkakk, väike konnakotkas, kalakotkas, must toonekurg, valgeselg-kirjurähn jt. Ühe taluhoone keldris talvituvad suurkõrv-nahkhiired.

Turism

Lejas Kleperi talu pakutav on mitmekesine ja huvitav nii kultuuripärandi kui loodusega tutvumise seisukohast. Talu asub Läti-Eesti rattateel. Kahes hoones eksponeeritakse talupidajate erakogu, kus saab tutvuda jahitrofeedega, metsast leitud põnevate esemetega ning eri ajastute taludele iseloomulike tööriistade ja majapidamistarvetega. Kõiki esemeid ühendab teema „Inimene läbi aegade keset metsi”.

Lejas Kleperi on ka üks neljast Maailma Looduse Fondi (WWF Läti) näidistalust metsanduse valdas, kus külastajad saavad omaniku juhendamisel tutvuda metsakasvatusega alates puu istutamisest ja arenemisest ning lõpetades raieküpse metsa majandamisega. Talu tutvustab ka rohumaid, pannes rõhku looduslike heinamaade elurikkuse säilitamisele ja maastiku hoidmisele keskkonnasõbraliku talupidamise abil. Külastajatele pakutakse ka linnuvaatlusi.

1.5 Lielkrūzesi talu

Lielkrūzesi talu asub Vidzeme regioonis Jaunpiebalga maakonnas 6 km kaugusel Jaunpiebalgast. Talu asub keskkonnaühingu Krūzes mahepõllunduse uurimisalal „Palata”.

Lielkrūzesi talul on 100 ha maad.

Tootmisviisid

Talu tegutsemisviisid on õige mitmekesised: saematerjali ja katuselaastude tootmine, veise- ja lam-bakasvatus, 20 kalaliigi mahepõllunduslik kasvatamine tiikides jmt. Enamik põllumajandusmaid on heina- ja karjamaad. Looduslike heinamaade taastamisel on talus suureks abiks hobused. Kasvatatakse otra, tatart, rukist, talinisu, herneid, kaera, juurvilju ning kartuleid, samuti hoolitsetakse viljapuuaia, marjapõldude ja iluaia eest. Lisaks tavapärasele talupidamisele pööratakse talus tähelepanu keskkonnahoidlike ideede rakendamisele ning jätkusuutliku, rahvatraditsioonil põhineva maaviljeluse ja looduse vahelistele sidemetele.

Loodusväärtused

Talu asub Gauja (Koiva) jõe orus ja seda ümbritsevatel ilusatel maastikel, kus vahelduvad rohumaad, tiigid ja metsad. Talu maade majandamisel kasutatakse iseäranis keskkonnasõbralikke meetodeid. Pea iga tootmistegevust sooritatakse teadlikult kas otseselt või kaudselt eluslooduse ja looduslike protsessidega kooskõlas. Metsade majandamisel välditakse lageraiet, püütakse säilitada põlispuid ja tagada elamistingimusi kaitsealustele linnuliikidele – konnakotkastele ja musträhnile. Talupidajate poolt määritatud püstitatud pesaalusel pesitseb kalakotkas. Paraku hävis 2010. aasta suve tugevama tormi käigus enamik metsast tormimurrus; tegu on ilmselge näitega selle kohta, kuidas lageraie ümbruskonnas suurendab tuule purustavat jõudu.

Gauja lammid on 20. sajandi keskpaigas kuivendatud ja kultiveeritud – see on vähendanud taimestiku mitmekesisust. Karjatamise abil hoitakse rohumaid ja parandatakse järk-järgult nende taimestiku koosseisu. Omaniku initsiatiivil taastati pärast kuivendamist üks Gauja jõe soodiosa, mis jäi talu territooriumile, ning taimestiku mitmekesisus paranes märkimisväärselt.

Turism

Talu saab külastada suvehooajal. Külalised saavad käia saunas ja ööbida palkmajades või heinalakas. Toitu valmistatakse talus kasvatatud saadustest.

Külastajatele pakutakse ekskursioone talus, sh jalutuskäike iluaias, Gauja lammi rohumaadel ja metsades. Turistidele tutvustatakse keskkonnasõbralikke tootmisviise ning loodusprotsesside ja liikide vastasmõju.

Lielkrūzesi talus saab osaleda traditsioonilistel jaanipäevapidustustel ja talu korraldab igal aastal mitmesuguseid kultuuriüritusi.

1.6 Mauriņi talu

Mauriņi talu asub Vidzeme reģionis Alūksne maakonnas Veclaicene vallas, 20 km kaugusel Alūksnest. Talu on osa Veclaicene maastikukaitsealast.

Mauriņil on 192 ha maad.

Tootmisviisid

Keskkonnanhoidlik tervisetalu Mauriņi on spetsialiseerunud erinevate koduloomade kasvatamisele. Talus peetakse 140 lammast, 56 veist, üheksat Koniki tõugu hobust ja mitmesuguseid väikeloomi. Talus saab näha Lātis traditsiooniliselt kasvatatavaid koduloomi, samuti poni, nutriaid ja tuhkruid. Lambavillast valmistatakse tekke, paĵu ja kudumeid. Talus kasvatatavatest või loodusest korjatavatest taimedest toodetakse ürdisegusid, teesid ja taimseid vannisegusid. Mauriņi tervisetalu pakub taludes harvaesinevat kehahooldus-ja iluprotseduure.

Loodusväärtused

Talul on üle 50 ha rohumaid, mida majandatakse ja taastatakse karjatamise teel. Maastikku mitmekesistab Veclaicene piirkonnale iseloomulik künklik reljeef. Kūngastevahelised lohud on niisked ja varieerivad mosaiikset maastikku veelgi. Paiguti leidub kuusikuid, mis vastavad Euroopa Liidus kaitstud elupaikade – soometsade – kriteeriumidele. Muud puistud, mis on moodustunud kinnikasvavatest põllumajandusmaadest, on võrdlemisi noored. Leidub aga ka vanemate puudega alasid, mis olid aastakümnete eest metsaservad ning kus võib kohata hõredaid päikesepaistelisi puistuid ja põlluservadele iseloomulikke kivihunnikuid. Sellised maastikud on bioloogilist mitmekesisust tugevalt rikastanud. Talu metsades elavad kaitsealused linnuliigid valgeselg-kirjurähn ja laanerähn.

Turism

Talus on turistide jaoks ehitatud eraldi saunahoone koos tiigiga, pakutakse majutust kümnele inimesele. Kõik tekid ja padjad on talus kohapeal lambavillast valmistatud. Lisaks pakutakse mitmesuguseid kehahooldusprotseduure – massaaže ja looduskosmeetikat. Looduslikel karjamaadel on matkarada mitmete infostendidega ja huviväärsustega.

1.7 Silkalni talu

Silkalni talu asub Vidzeme reģionis Kocēni maakonnas Vaidava vallas, 17 km kaugusel Valmierast. Talu metsad kuuluvad Gauja rahvusparki koosseisu ja kūlgnevad *Marijas kalna purvs* looduskaitsealaga.

Talul on 40 ha maad.

Tootmisviisid

Talu on spetsialiseerunud ravimtaimede kasvatamisele, kogumisele, kuivatamisele ja töötlemisele. Püsivad ja ajutised istandikud võtavad enda alla ühtekokku 5 ha. Ühtekokku kasvatatakse talu põldudel või kogutakse loodusest 160 erinevat ravimtaime (sh piparmünt, meliss, saialill, naistenõges, majoraan, münt, palderjan, kummel, salvei jmt).

Ravimtaimedest valmistatakse mitmesuguseid tinktuure, siirupeid, kreeme, õlisid jm. Tehakse ka patju, madratseid ning mõistagi teesegud (dr.Tereško ja Lauku tēja). Talus kasvatatakse sigu, lehmi, lambaid ja kodulinde ning mesilasi.

Loodusväärtused

Silkalni talu elurikkus on koondunud metsadesse ja metsaservadesse. Siin ei ole tehtud lageraiet. Metsades esineb vähesel määral ELis kaitstud elupaiku – soometsi.

Avamaadel domineerivad erinevas vanuses rohumaad, mis vahelduvad ravimtaimeistandikega. Üleminekuala rohumaade ja metsade vahel hoitakse suhteliselt laiana. Seal leidub käpaliste ja karukolla elujõulisi kasvukohti.

Turism

Silkalni talu külastajad saavad tutvuda mitmesuguste heinamaadel, põldudel ja aedades kasvatatavate ravimtaimedega ning õppida nende kasutamist tervise parandamise eesmärgil. Ekskursioonide käigus näidatakse külastajatele ravimtaimi ning tutvustatakse nende kasvatamise, kogumise, kuivatamise ja teesegude valmistamise saladusi. Turistid saavad erinevaid ravimteesid talus kohapeal maitsta ja kaasa osta.

1.8 Valti talu

Valti talu asub Kurzeme regioonis Skrunda maakonnas Skrunda vallas, 14 km kaugusel Skrundast. Osa talust paikneb Natura 2000 territooriumil, *Venta-Šķērvēlis* looduskaitsealal. Valti talul on ligi 590 ha maad.

Tootmisviisid

Talus tegeletakse lihavede kasvatamise ning veiste tõuaretusega, samuti pörsaste müümise ja sealiha tootmisega, teravilja- ja kartulikasvatuse ning mesindusega. Omanikud on juba aastaid kasvanud talu kuues tiigis karpkala, linaskit ja säinast. Talvisel hooajal saab kalastada spetsiaalsetes kalastusmaja basseinides, mis on loodud Bērzene jõe üleujutamise teel.

Loodusväärtused

Enamik talu maadest moodustavad eri vanuses kesa- ja põllumaad. Suhteliselt väikesel maa-alal (talumaadest u 10–15%) Bērzene ja Venta jõe orgudes on koondunud hulga loodusväärtusi: kivipaljandid ja -koopad, nõlvadel ja jäärakutes kasvavad metsad. Järskudelt nõlvadelt saavad alguse mitmed allikad

ja ojad. Koobastes elavad nahkhiired, kivipaljandid annavad huvitavat uurimismaterjali geoloogidele Maa varasemate ajajärkude kohta. Nõlvadel kasvavad metsad on kõrge looduskaitselise väärtusega. Venta jõe oru ülemjooksu osas asusid kunagi liigirikkad puiskarjamaad, millest annavad tunnistust suurte võradega vanad tammed, mis on tänapäeval ümbritsetud noorematest puudest. Venta jõe lammidel on säilinud liigirikkad rohumaad.

Turism

Valti talu tutvustab külastajatele mahepõllumajandust, veisekasvatust ja tõuaretust, võimalik on tegeleda kalapüügiga. Seminaride ja koolituste tarbeks on kalastusmajas seminariruum ja köök. Talu territooriumil asub geoloogiliselt ja maastikuliselt põnev Oskars Kalpaksi nimeline looduse õpperada. Venta jõe orus asub mitmeid allikate ja ojadega jäärakuid, samuti koopaid ja kivipaljandeid, sh Ketleri kivipaljand.

1.9 Vekši talu

Vekši talu asub Vidzeme regioonis Valka maakonnas Valka vallas, 11 km kaugusel Valkast. Talu jääb Põhja-Gauja maastikukaitsealale.

Vekši talul on ligi 150 ha maad.

Tootmisviisid

Talu on spetsialiseerunud lihavetsekasvatusele. Loomi karjatatakse Gauja (Koiva) jõe oru lammil ja metsastel rohumaadel. Nendel aladel karjatamine tagab loomadele loodusliku ja mitmekesise toidu, mis sisaldab rikkalikult toit- ja mineraalaineid. Mitmekesise toitumise tulemuseks on kvaliteetne liha.

Loodusväärtused

Vekši on loodusväärtuste poolt Lätis erakordne talu – peaaegu kogu talule kuuluv maa on kõrge looduskaitselise väärtusega. Talus kasvab kuus riikliku tähtsusega põlistamme ja üks põlismänd. Vekšis kasvab ka haruldane puuseen krookustorik, mis eluneb vaid mitmesaja-aastastel tammedel. Vanade tammede õõnsused on kodus kaitsealusele eremiitpõrnikale.

Turism

Vekši talu külastajad saavad tutvuda Gauja põhjaoru iseloomulike maastikega – lammide ja puisniitudega, käänulise Gauja jõe ja selle sootidega. Külastajatele annab infot ümbruskonna loodusväärtustest õpperada koos mitmete teabetahvlitega. Rada on ühendatud Zile looduse õpperajaga, nõnda et külastajatel on võimalik jalutuskäiku pikendada ja näha teisi huvitavaid objekte.

1971. aastal vändati talu aladel stseene Eesti filmist Viimne reliikvia.

1.10 Viksnase talu

Viksnase talu asub Vidzeme regioonis Aloja maakonnas Brīvēzēnieki vallas, 9 km kaugusel Alojast Põhja-Vidzeme biosfäärikaitsealal.

Viksnase talul on 14 ha maad.

Tootmisviisid

Viksnas on väike osalise koormusega töötav talu, mis tegeleb lambakasvatuse ja taluturismiga. Talus kasvatatakse Läti tumedapealisi lambaid. Omanikud töötlevad lammastelt saadud villa täielikult ise, valmistades sellest mitmesuguseid vilditooteid (kübaraid, salle, kõrvarõngaid jne).

Suurt tähelepanu pööratakse talu ümbritsevale maastikule. Maja ümber paikneb oivaline iluaed.

Loodusväärtused

Talu loodenurgas Jogla jõe lähistel on säilinud liigirikas rohumaa, mida ei ole küntud vähemalt 50 aastat ja kus kasvavad käpalised. Tänu loomade läbimõeldud ja tasakaalustatud karjatamisele varem kultiveeritud rohumaadel on nende alade struktuur ja taimestik paranemas ning looduslikele rohumaaadele omased taimeliigid on tasapisi taastumas. Eripärane näide piirkonna haljastusajaloo kohta on raudteed kaitsev istandik, mis rajati 20. sajandi keskpaigas.

Turism

Külastajad saavad Viksnase talus teha ekskursioone, vaadata lambakarja ning iluaeda. Talust saab osta lambanahku ja villatooteid.

2. Eesti talud

2.1. Kanarik-Jakobi talu

Kanarik-Jakobi talu asub Kiuma külas Põlvamaal Ahja jõe ääres. Talul on 20 ha haritavat maad ja 17,5 ha metsa. Talu perenaine ja peremees on Maris ja Jaan Veski.

Tootmisviisid

Talus kasvatatakse kurke ja peetakse lambaid. Peamised kurgisordid on „Dolomite“, „Agnes“ ja „Aztec“, mis on isetolmlevad ning ei vaja tolmeldajaid. Et saavutada pinnaühiku kohta suuremaid saake, on tootmises kasutusel ka mineraalväetised ja taimekaitsevahendid. Lisaks kurkidele kasvatatakse ka teisi köögivilju, peamiselt kõrvitsaid. Lambad on Eesti tumedapealist tõugu ning põhikarjas on 50 utte.

Loodusväärtused

Talu maad jäävad Tilleoru maastikukaitsealale ja talu piiriks on 2-3 km ulatuses Ahja jõgi. Talu maa-dele jäävad mitmesugused elupaigad nagu jõed ja ojad, lamminiidud, liivakivipaljandid ja vanad loodusmetsad. Kaitsealustest kalaliikidest elutsevad Ahja jões hink (*Cobitis taenia*), harjus (*Thymallus thymallus*) ja võldas (*Cottus gobio*). Kaitsealustest taimeliikidest leidub jõekaldal jalgtarna (*Carex rhizina*). Kanarik-Jakobi talu maadele jäävad Ahja jõe orukaldad on kaetud metsaga ja varustavad talu küttepuude, ehitusmaterjali ja metsamarjadega. Samuti kaitseb orunõlvadel kasvav mets pinnaseerosiooni ja jõevee reostumise eest.

Turism

Otse Ahja jõe vastaskaldal kulgeb Tilleoru matkarada, seetõttu võivad matkarada külastama tulnud turistid sattuda ka Kanarik-Jakobi tallu. Jõekaldal saavad külastajad nautida kauneid maastikuvaateid ja näha koprapesi. Orunõlvast üles ronides avaneb võimalus tutvuda kurgikasvatuse ning lambapidamisega. Talus müüakse lambanahku, villa ja villatooteid. Talu perenaine Maris Veski on kogenud giid.

2.2. Kurese loodushoiutalu

Kurese loodushoiutalu asub Kurese külas Koonga vallas Pärnumaal Kurese maastikukaitsealal. Talu peremees on Urmas Vahur, kelle põhimõtteliseks eesmärgiks on allutada Kuresel majandus loodus-hoiule. Talu kasutuses on 250 ha maad, millest osa on renditud. Kasutatavatest maadest on kaitse all Kurese maastikukaitseala piiranguvööndis 233 ha ja sihtkaitsevööndis ligi 5 ha.

Tootmisviisid

Talus tegeletakse looduskaitse, põllumajanduse ja säästva metsandusega. Kuna talul endal karja ei ole, siis kariloomi renditakse, ehkki lähikonnas on karjarentimise võimalused üsna piiratud.

Loodusväärtused

Kurese talu peamised väärtused on seotud kultuuri- ja looduspärandiga. Samuti on ala huvitav arheoloogilise uurimistöö jaoks. Paesed maastikud varieeruvad kuivadest alvaritest metsakarjamaade ning allikaliste madalsoodeni. Siinsetel pärandmaastikel oleks tugev potentsiaal saada rahvusmaastikeks. Mitmetel Kurese allikatel on rahvapärimuse järgi ravitoime. Kurese kivikalme on Eestis vanim teadaolev. Kunagist tammehiit mis tänapäeval on põldudeks küntud, mälestab Hiie nime kandev sauna-koht. Eesti 37 orhideeliigist leidub Kuresel 14 liiki. Rahvusvaheliselt olulistest haudelindudest elavad Kuresel öösorr (*Caprimulgus europaeus*), teder (*Tetrao tetrix*), laanepüü (*Bonasia bonasia*), välja-loorkull (*Circus cyaneus*), soo-loorkull (*Circus pygargus*), rukkirääk (*Crex crex*), musträhn (*Dryocopus martius*), nõmmelööke (*Lullula arborea*) ja punaselg-õgija (*Lanius collurio*).

Turism

Kuresel toimuvad looduskaitsetalud, samuti ekskursioonid eelneval kokkuleppel. Urmas Vahur on kogenud giid, kel on suured loodushoiualased ja muinsuskaitsetalud teadmised ja kogemused.

2.3. Alt-Lauri mahetalu

Alt-Lauri talu asub Rõuge lähedal Võrumaal. Talu majandab 12 hektarit maad. Lisaks kuulub talu juurde ka lahustükk Luhasoo maastikukaitsealal. Talu perenaine ja peremees on Kaja ja Jako Kesküla.

Tootmisviisid

Talus kasvatatakse maheköögivilja. Põlluharimisel kasutatakse palju käsitsitööd. Katsetatakse erinevate köögiviljasortidega, millest valitakse turustamiseks välja parimad. Samas on paljude eri sortide kasvatamine ajamahukas, raske on leida ka mahesõnnikut. Talus tegeletakse ka aiasaaduste töötlemisega ja valmistatakse hoidiseid. Alt-Lauri talu koordineerib ka ühistegevusena loodud müügivõrgustikku Lõuna-Eesti toiduvõrgustik. Tooted on müügil ka Alt-Lauri talupoes.

Loodusväärtused

Alt-Lauri talu maad piirnevad Haanja looduspargis asuva Rõuge ürgoru metsaökosüsteemide sihtkaitsevööndiga. Rõuge ürgorus voolab Rõuge jõgi, mis on elupaigaks mitmetele ohustatud liikidele, näiteks paksukojaline jõekarp (*Unio crassus*), rohe-vesihobu (*Ophiogomphus cecilia*) ja vingerjas (*Misgurnus fossilis*).

Turism

Talu mahetoidu poodi külastavad suveti sageli turismigrupid, kellele näidatakse ka köögiviljaaeda. Alt-Lauri talus korraldatakse ka talupäevi ja talguid. Talu perenaine Kaja Kesküla on väga kogenud giid. Rõuge ürgoru loodusrada ulatub kuni Kahrila järveni, ainult kahe kilomeetri kaugusele Alt-Lauri talust, ning praegu kaalutakse matkaraja pikendamist Alt-Laurile, millega kaasneks talupoja ja köögiviljaaia senisest parem tutvustamine.

2.4. Koivakonnu talu

Koivakonnu talu asub Läti piiri lähedal Tsirgumäe külas, Taheva vallas Valgamaal. Talu hooldab 1000 ha maad, millest omandis on 340 ha. Talu peremees on Kalev Raudsepp.

Tootmisviisid

Talus peetakse mahedalt lihaveiseid, keda karjatatakse aastaringelt. Veisekari hooldab pool-looduslikke rohumaid. Kari koosneb ligi 400 loomast, kes on jagatud erinevatele karjamaadele, karjatamiskoormus on ligikaudu 0,5 loomühikut hektaril. Kuna talu maad asuvad kaitsealal, on heina niitmisele teatud piirangud – niita tuleb hilisematel kuupäevadel. Talul on ka oma mets, kust saadakse küttepuid ning ehitusmaterjali oma tarbeks. Hiljuti taastati talu juures traditsiooniline tõrvaahi.

Loodusväärtused

Enamik talu maadest jääb Koiva-Mustjõe maastikukaitsealale ja Koiva-Mustjõe luha hoiualale. Nii Koiva kui ka Mustjõgi on olulised kudemisalad mitmetele siirdekaladele, sealhulgas forellile ja lõhele. Samuti leidub Koivas ja Mustjões mitmeid kaitsealuseid kalaliike nagu võldas (*Cottus gobio*), tõugjas (*Aspius aspius*) ja hink (*Cobitis taenia*). Koiva puisniidud ja teised pool-looduslikud kooslused moodustavad kauneid maastikke ning on elupaigaks ka mitmetele ohustatud maismaaliikidele. Talu maadele jääb kunagine kikkapuu (*Euonymus europaea*) istandus.

Turism

Koivakonnu talu maid läbivad matkarada ning rattarada. Küllastajatel on võimalus ronida vaatetorni, kust avaneb avar vaade ümbritsevatele talumaadele, looklevatele jõgedele ja hooldatud niitudele. Lisaks traditsioonilistele maastikele on kohalikeks vaatamisväärsuseks veel lihaveised, tõrvaahi ning erinevad puu- ja põõsaliigid. Kevadeti võib vaatama tulla viiendat aastaaga ehk üleujutusi.

Koivakonnu talu korraldab sagedasti ka talguid, kus õpetatakse osalejatele looduskaitselisi töid. Enamasti kasutatakse talgutööde tegemisel traditsioonilisi tööriistu.

Tulevikus plaanitakse Koivakonnule rajada ökoküla, kus inimesed saavad hoiduda üleilmastumise ja tehnosõltuvuse eest. Siinse kogukonna visiooniks on ära elada traditsioonilisel viisil tehtavatest töödest.

2.5. Pajumäe talu

Pajumäe mahe piimandustalu asub Viljandimaal Läti piiri lähedal. Talul on ligi 450 ha maad, millest rendimaade osakaal on u 40%. Talu peremees on Arvo Veidenberg.

Tootmisviisid

Pajumäe talul on sadakond piimalehma, esimestena Eestis loodi piimakarjale külmlaut. Talus toodetakse mahepiima, mis töödeldakse oma talu meiereis ja väärindatakse mitmesugusteks piimatoodeks. Samuti müüakse pastöriseerimata toorpiima. Erinevaid tooteid on kokku 35.

Põhiliselt toodetakse loomasööt ise. Ühena esimestest Eestis hakati kasvatama talirüpsi. Hobikorras peetakse talus ka hobuseid.

Loodusväärtused

Pajumäel peetakse lisaks musta-valgekirjule holsteini tõule ka eesti maakarja veiseid. See ohustatud loomatõug toodab toitainerikast ja rasvast piima, millel on head laapumisomadused. Seetõttu on ka maatõugu lehmade piimast valmistatud tooted maitsvad ja kvaliteetsed.

Pajumäe talu piirneb Pätsi rabaga, kuhu saab teha põnevaid jalgsimatku.

Turism

Pajumäe talu võtab hea meelega vastu mahepiima tootmisest huvitatud külalisi. Arvo Veidenberg on suurte kogemustega põllumees ning oskab huvitavalt rääkida talu majapidamisest ja mahetootmisest.

2.6. Riido ökotalu

Riido ökotalus Saaremaal Kaarma vallas peetakse mahedat piima- ja lihaveisekarja. Võsastunud randu puhastades ja karjatades taastab ja hooldab talu Kasti lahe hoiuala rannakarjamaid ning panustab nõnda poollooduslike koosluste kaitseks. Talu majandab u 600 ha ulatuses rohumaid, 150 ha põllumaid ja 50 ha metsa. Talu peremees ja perenaine on Jaan ja Anne Kiider.

Tootmisviisid

Riido talus peetakse 55 piimalehma, sh ohustatud eesti maatõugu veiseid. Järjest arendatakse lihaveisekasvatust – kavas on suurendada ammlemade arvu tulevikus 200ni ja kaasajastada sõnnikumajandus. Maade rentimise võimalused ümbruskonnas on väga piiratud, mistõttu talu maad on killustatud. Seetõttu on talu majandamine logistiliselt keeruline ja kulukam.

Riido talu on hästi tuntud ja hea mainega keskkonnasõbralik talu. Talupere sai parima noortaluniku auhinna 2009. aastal ja 2011. a parima mahetalu tiitli.

Loodusväärtused

Riido talu maad jäävad Kasti ja Sutu lahtede äärde. Suur-Tulpe poolsaarel on traditsiooniline puisniit suurte mändide ja vanade heinaküünidega. Metsas asub lisaks teistele haruldastele liikidele ka merikotka (*Pandion haliaetus*) pesa. Suurel ligi 57 hektarilisel rannaniidul Muratsi poolsaare lõpus käivad toitumas valgepõsk-lagled.

Kasti lahe hoiuala on loodud 39 linnuliigi kaitseks, neist olulisimad on sarvikpütt (*Podiceps auritus*), hüüp (*Botaurus stellaris*), väikeluik (*Cygnus columbianus bewickii*), laululuik (*Cygnus cygnus*), valgepõsk-lagle (*Branta leucopsis*), roo-loorkull (*Circus aeruginosus*), täpikhuik (*Porzana Porzana*), sookurg (*Grus grus*), niidurüdi (*Calidris alpina schinzii*), räusk (*Sterna caspia*), jõgitiir (*Sterna hirundo*) ja sooräts (*Asio flammeus*). Inventuurid on kindlaks teinud vähemalt 12 kaitsealust taimeliiki, millest kõige olulisemad on randtarn (*Carex extensa*), rand-soodahein (*Suaeda maritima*) ja liht-randpung (*Samolus valerandi*).

Turism

Riido talu on loodussõbralike talunike ja maheveisekasvatajate hulgas populaarne. Peremees ja perenaine teevad külastajatele hea meelega ekskursioone talu poollooduslikele maastikele.

2.7. Sepa talu

Sepa talu asub Pikavere külas, Koonga vallas Pärnumaal. Talus majandatakse 140 ha maid Pikavere, Naissoo, Õepa, Parasmaa ja Ura külades. Talu perenaine on Nele Tamm. Sepa talus tehakse mahepääst mitmeid tooteid, toodetakse ka mett, kartuleid, mune ja köögivilja.

Tootmisviisid

Talus peetakse mahedalt kolme piimalehma ja 15 lihaveist.

Loodusväärtused

Sepa talu asub hästisäilinud vanas külasüdames. Ura küla ajalugu ulatub mitme tuhande aasta taha. Ajaloolise küla jäänused on muinsuskaitse all. Pikaajaline inimõju avaldub ka naabruskonnas, kus leidub vanu põlispõlde ja muid rikkalike pärandmaastikke. Varasematel aegadel on siin karjatatud ka metsades ning märgalad on kasutuses olnud heinamaadena.

Rahvapärinus räägib pahatahtlikest näkkidest, kes elavad ümbruskonna allikates, soodes ja isegi kae-vudes. Sellist tihedat „näkipopulatsiooni“ saab seletada rohkete väikeste, sealhulgas ajutiste veekogu-dega ümbritsevatel märgaladel ja karstialadel. Suuremate karstinähtuste hulka kuulub 1 km² suurune karstihääl.

Pikaverel leidub palju roomajaid: rästikuid, nastikuid ja sisalikke. Siin on ka palju ulukeid, mis teeb ala atraktiivseks jahimeestele. Kaitsealustest taimedest leidub Sepa talu maadel ja mujal lähikonnas mitmeid erinevaid orhideeliike, porssi (*Myrica gale*) ja teisi ohustatud liike. Ura madalsoole lisab elu-rikkust pisike kinni kasvav järv, mille ümbruses pesitseb arvukalt eri linnuliike, nt laululuik (*Cygnus cygnus*), hallpösk-pütt (*Podiceps grisegena*), viupart (*Anas penelope*), piilpart (*Anas crecca*), sinikael-part (*Anas platyrhynchos*), sookurg (*Grus grus*), lauk (*Fulica atra*), naerukajakas (*Larus ridibundus*), roo-loorkull (*Circus aeruginosus*), jõgitiir (*Sterna hirundo*), kõrkja-roolind (*Acrocephalus schoenobaenus*), tiigi-roolind (*Acrocephalus scirpaceus*) ja rootsiitsitaja (*Emberiza schoeniclus*).

Pikavere küla jääb Koonga dolomiidimaardla piiridesse. Külaelu tervikuna ning ümbritsevat loodus-keskkonda ähvardab häirida planeeritav dolomiidi kaevandamine.

Turism

Sepa talust saab osta mahedalt toodetud piima ja piimatooteid, mune, kartuleid, aga ka sõnnikut, hei-na ning küttepuid. Kõige eksklusiivsemad tooted on mahe sidrunijäätis ja värske kodujuust ürtidega.

Sepa talu külastajad saavad tutvuda ka teiste Pikavere küla vaatamisväärsustega, näiteks renoveeritud vana külakabeliga, kus toimuvad ka jumalateenistused. Pikaveres on aktiivne külakogukond, kes korraldab mitmeid üritusi.

2.8. Sürgavere põllumajandusühistu

Sürgavere põllumajandusühistu asub Sürgavere külas Suure-Jaani vallas Viljandimaal. Ühistu peamiseks tegevusaladeks on piima tootmine ja müük, vähemal määral heinaseemne kasvatus jm. Ühistu majandab u 1300 ha maad, millest rendimaid on 1100 ha. Ühistu juhatuse esimees on Aarne Ots.

Tootmisviisid

Ühistul on ligi 1000 veist neist ca 500 lüpsilehma ja kasvatatakse loomasööta. Kuna ühistu pole leidnud võimalust alustada mahetootmisega, kasutatakse tootmises tavapäraseid kunstväetisi, taimekaitsevahendeid ning loomaravimeid. Samas on instrueeritud traktoriste silmas pidama ja säästvalt suhtuma linnupesadesse.

Loodusväärtused

Kooli lähedal asuv Sürgavere park rajati aastal 1964 ja on tänasel päeval kaitse all. Sürgavere niitudel pesitsevad mitmed kaitsealused linnuliigid, teiste hulgas rukkirääk (*Crex crex*) ning sookurg (*Grus grus*). Lähedalasuvas Jaanisoos kasvab palju haruldasi taimeliike.

Ümbruskonna metsades elab palju suurimetajaid – metssead, metskitsed ja pruunkarud. Metsades elavad ka mitmed kaitsealused linnuliigid nagu väike-konnakotkas (*Aquila pomarina*) ja kanakull (*Accipiter gentilis*), kes käivad toitumas Sürgavere PÜ maadel. Kohalikes metsades elab ka valgeselgkirjurähn (*Dendrocopos leucotos*).

Turism

Sürgaveres asub linnujaam, kus on võimalik tutvuda ornitoloogilise uurimistööga, vaadelda rõngastamist ning näha erinevaid linnuliike lähedalt. Sihtgrupiks on enamasti koolid ja lasteaiad. Täiskasvanud loodushuvilised saavad õppida lindude püüdmist rõngastamise eesmärgil ning linnuseiret. Jaama tutvustab enamasti Aarne Ots ise, kes on kogenud linnuhuviline. Põllumajandusühistut külastavad veiste tõuaretuse spetsialistid ning teised põllumehed. Põllumajandusettevõtete eestvedamisel on Sürgaveres toimunud ka mitmeid koolituspäevi.

2.9. Viraito OÜ

Viraito OÜ Kuningamäe veisefarm asub Põltsamaa linna külje all Jõgevamaal. Ettevõtte majandab 407 ha rohumaad, 1700 ha muid põllumajandusmaid ning 32 ha metsa. Peamine tegevusala on piimatootmine. OÜ Viraito juhatuse esimees on Toivo Kens.

Tootmisviisid

Kuningamäe veisefarm on hästi ära kasutanud erinevaid EL poolt pakutavaid investeerimisvõimalusi ning toetuskeeme. Seetõttu on infrastruktuur ning masinapark moodne ning intensiivtootmise produktiivsus kõrge. Enamik loomasöödast kasvatatakse ise. Samas tuleb osa söödast siiski ka sisse osta. Karjas on ligi 1000 looma ning peamiselt tootmisesfektiivsuse tõttu neid ei karjatata.

Siiski püütakse hoida keskkonnahoidlikku kurssi – E-Piima ja Viraito ühisprojektina veetakse meierei heitvee puhastamisel tekkiv flotomuda OÜ Viraito piimafarmi vedelsõnnikuhoidlasse. Selle tulemusena suudab Põltsamaa linna üldpuhasti saata jõkke nõuetekohast heitvett, juustutehas vabaneb jäätmetest ning Viraito saab vajaliku lisaväetise. Aastal 2009 sai OÜ Viraito ka Eesti kõige Läänemeresõbralikuma põllumajandustootja auhinna.

Loodusväärtused

Kuningamäe farm piirneb kahe vana surnuaiaga, mis on paljude linnuliikide elupaigaks. Talu maadele jääb ka väike osa Põltsamaa jõe kaldast ning lamminiidust, kus elutsevad põdrad. Talu maad jäävad Adavere-Põltsamaa karstialale, kus põhjavesi ja seega ka joogivesi on reostusele väga tundlik. Seega peab Kuningamäe farm väga ettevaatlikult majandama, et vältida põhjavee reostust.

Turism

Viraito OÜ-d külastavad paljud piimatootjad ning põllumajandusspetsialistid, rahastajate ning taluliitude esindajad. Külas on käidud Lätist, Venemaalt, Soomest, Gruusiast, Hollandist, Ameerika Ühendriikidest, Suurbritanniast ja Saksamaalt. Külalised on peamiselt huvitatud talu infrastruktuurist ning piimakarjast. Talu on Tallinn-Tartu maanteelt kergesti ligipääsetav.

2.10. Väike-Nakatu turismitalu

Väike-Nakatu talu asub künklikul maastikul Karula Rahvuspargi lähedal Valgamaal. Talul on kaks peamist tegevussuunda – turism ning mahe lihavesikasvatus. Väike-Nakatul majandatakse 110 ha rohumaid, millest 50 ha on renditud. Talu peremees ja perenaine on Ants Järvemägi ja Ele Mägi.

Tootmisviisid

Talus peetakse 80 herefordi tõugu veist, keda karjatatakse aastaringselt väljas. Talviti saavad loomad söödaks heina ja kulutused loomakasvatusele püütakse hoida madalad.

Talus arendatakse ka jahiturismi, kuid kuna ulukite arv on piiratud, siis hoitakse ka kütitavate loomade arv säästlikult madal.

Loodusväärtused

Nakatu talu ümbruses on kaunid künklikud põllumajandusmaastikud karjamaade ja puisniitudega. Läheduses leidub allikaid ning kaitsealuse üksikobjektina 6-7 m kõrgune ning 200 m pikkune org.

Talule kuulub lahusmaatükk, mis on seotud kirjanik Jaan Lattikuga ja kus on kirjanikule püstitatud monument. Samuti paikneb Väike-Nakatule kuuluval maal 150 meetri pikkune, kaherealine tammeallee, mida paraku pole viimastel kümnenditel korralikult hooldatud.

Umbes 3 km kaugusel talust asub väike-konnakotka pesa ning talu maadel leidub ka teisi ohustatud ja haruldasi linnuliike.

Turism

Talu on hästi eksponeeritud – teeviidad aitavad kohta hõlpsasti üles leida ning juurdepääsuteed on head. Talus on u 50 ööbimiskohta, pakutakse toitlustamist ja teisi teenuseid, näiteks kanuurenti, safareid jmt.

Soovituslikud meetmed projektis osalenud taludele

Kahe aasta jooksul on kümme Eesti ja kümme Läti talu teinud koostööd, mille raames on valdkondlike ekspertide abiga valminud tegevuskavad talude keskkonnasäästlikumaks toimimiseks. Tegevuskavades kavandati tegevusi lähtudes nii talude majanduslikest kui ka keskkonnaalastest ja turismivaldkonda puudutavatest eesmärkidest. Kuna talud olid väga erinevad, siis varieerus ka tegevuskavade sisu. See peatükk annab ülevaate, milliseid keskkonnameetmeid talud on rakendanud või võiksid tulevikus rakendada.

Poollooduslikud kooslused

Paljud talud paiknevad täielikult või osaliselt kaitsealadel: maastikukaitsealad, rahvuspargid, looduspargid, Natura 2000 alad jt. Põllumajandustegevusele kehtivad siin sageli nõuded ja piirangud, näiteks niitmise, väetamise, kuivendamise ja ehituse osas. Samal ajal on talunikel võimalik elusloodusele kaasa aidata, eriti pärandkooslusi taastades ja hooldades. Pärandkooslused on poollooduslikud maastikud, kus looduslikud liigid sõltuvad mõõdukast inimtegevusest, peamiselt niitmise ja karjatamisest. Näiteks Koiva-Mustjõe luhal leitud ohustatud eremiitpõrnikas vajab elupaigaks puiskarjamaadel leiduvaid õõnsaid ja haageid puid. Sürgavere põllumajandusühistu maade kohal tiirlev väike-konnakotkas aga võidab sellest, kui rohumaadel niitmise või karjatamise tagajärjel toidubaas (närlised, konnad, põllulinnud, maod) nähtavaks ja kättesaadavaks muutub. Pärandkoosluste hooldamise eest makstakse Põllumajanduse registrite ja informatsiooni ameti (PRIA) ja Keskkonnaameti kaudu poollooduslike koosluste hooldamise toetust.

Talude näitel ilmneb, et pärandkoosluste taastamine ja hooldamine on pigem tulus just lihaveiste kasvatajaile. Elurikkuse suurendamiseks soovitatakse lisaks karjatada ka lambaid, kuna suurima niidukoosluse mitmekesisuse tagab just mitmekesine karjatamine. Paljudel juhtudel on karjatamiskoormus ka lihtsalt liiga madal, mille lahendamiseks soovitatakse põhikarja suurendamist.

Lisaks soovitatakse niitude hooldamise kõrval ka rebaste küttimist või rebasekindlate aedade rajamist, et kaitsta niitudega seotud linnuliike.

Sobivad meetmed poollooduslike koosluste taastamiseks ja hooldamiseks varieeruvad, lisaks talude tegevuskavadele leiab sobivaid tegevusi kaitsealade kaitsekorralduskavadest ning poollooduslike koosluste hooldamiskavadest.

Ohustatud liikide kaitse

Ohustatud loomad ei elada paiksel ainult kaitsealadel. Toidu, vee, sigimispartneri, pelgupaiga, pesa või sooja saamiseks liiguvad nad sageli suurtel territooriumidel ning populatsiooni käekäik võib sõltuda hoopis inimtegevusest väljaspool kaitseala. Seega saavad talunikud ka väljaspool kaitsealasiid panustada liikide kaitseks. Ühe näitena looduskaitseks panustamisse on Sürgavere talu kaasatud linnuliikide rõngastusega seotud tegevustesse panustades nii looduskaitseliste andmete kogumisse.

Väike-konnakotka ja teiste põldudest sõltuvate röövlindude toidubaasi saab paremini kindlustada, kui paari kilomeetri raadiuses ümber pesa hooldatakse ka kultuurrohumaad ilma pestitsiidideta ning seda ala niidetakse mosaiikse kalendri järgi: näiteks üks pool juunis, teine pool juulis. Selliste meetmete eduka rakendamise poolest paistab samuti silma Sürgavere talu.

Traditsioonilised tõud ja sordid

Traditsiooniliste loomatõugude ja taimesortide kasvatamine aitab säilitada põllumajanduses kasutatavate liikide geneetilist mitmekesisust. See tähendab, et peale kõrge tootlikkuse hinnatakse ka teistsuguseid omadusi. Näiteks saadakse peeneks käsitööks sobivat villa eesti maalammastelt. PRIA kaudu on võimalik saada põllumajandustoetusi näiteks eesti maakarja veise, eesti hobuse, tori hobuse uni-versaalsuuna, eesti raskeveo hobuse ning "Sangaste" talirukki kasvatamiseks.

Põllumajandusloomade heaolu

Kuna kariloomade käekäik sõltub talunikust, vastutab viimane ka loomade heaolu eest: et nad saaksid elada võimalikult loomulikes tingimustes ega ei peaks taluma liigseid kannatusi. Loomade loomulikes tingimustes hoidmiseks toetatakse loomade karjatamist rohumaadel, et nad ei peaks kogu aasta veetma lautades. Seda põllumajandustoetust kasutavad pea kõik lihaveiste pidajad, aga ka suur osa piimatootjaid.

Talumetsa loodusesõbralik majandamine

Maariba, kus kohtuvad mets ja põld, on suure elurikkusega ala, mida nimetatakse ökotoniks. Siin leidub nii mõlema metsa kui niidu liike kui ka ökotonile spetsialiseerunud liike. Ökotoni liikide parimaks kaitseks soovitatakse põldude metsaservad kujundada sujuvaks üleminekualaks. Niisugust loodusesõbralikku metsaservade majandamist võime kohata paljudes Läti näidistaludes.

Metsade loodusesõbralikuks majandamiseks sobib püsimetsamajandus, mis välistab ulatusliku lage-
raie, tagades seega metsaökosüsteemi säilimise ja samas pideva puiduvaru. Niimoodi majandatakse näiteks Kanarik-Jakobi talu metsa, mis paikneb Tilleoru maastikukaitsealal.

Elurikkuse suurendamiseks kasutatakse teisigi metsandusmeetmeid. Surnud puud jäetakse metsa, et pakkuda väärtuslikke elupaiku. Samadel põhjustel on loodusesõbralik säilitada ka vanu majandusli-
kus mõttes üleküpseid puid.

Veekaitse

Väetise- ja sõnnikukäitlusest, lautadest, silohoidlatest, kündmisest ja muudest põllumajanduslikest tegevustest võib sattuda põhjavette ja pinnaveekogudesse taimetoitaineid. Kui väiketootmiste puhul ohustab see halvemal juhul talu enda veekeskkonda, siis suurtootjad peavad arvestama tõsise vee-
reostuse riskiga. Et seda vältida ja veekogusid puhtamaks saada, on põllumajandusele kehtestatud veekaitseõnõud ja meetmed. Põllumajandustoetuste toel on lautu ning silo- ja sõnnikuhoidlaid lek-
kekindlamaks renoveeritud. Kuivenduskraavidele sobib rajada tiike või tehismärgalasid, mille abil on võimalik taimetoitained taas kokku koguda. Veekogude äärde soovitatakse rajada mitmeaastaste
taimedega puhverribasid, mis põllult tuleva toitainereostuse seovad.

Muldade kaitse

Põllumajandustegevus tekitab muldade erosiooniohtu. Küntud, taimkatteta põllumassiivilt pääsevad
mullaosakesed liikuma nii tuule kui veega. Ka kariloomad sõtkuvad või söövad pinnase söögi- ja

joogikohtades, liikumisradadel ja varjualustes taimkattest paljaks, tekitades erosiooniohtu. Niisugustesse kohatadesse saab rajada näiteks betoonist põrandad. Samuti on võimalik loomi erosiooniohutumatessse kohtadesse sööma-jooma suunata.

Saagiga liiguvad mullast välja väärtuslikud toitained. Kündmise ja muu pööritamise tagajärjel muld oksüdeerub, selle orgaaniline osa laguneb. Kemikaalide kasutamine ja põllumajandusmasinate surve kahjustavad mullaosakeste struktuuri. Lõpptulemusena ohustab intensiivne põllumajandus mulla viljakust ja inimese tervist. Üheks heaks meetmeks selle vastu on mahepõllumajandus, kuna see viljelemisviis soodustab huumuse teket ja head mulla struktuuri. Mahedalt võimalik kasvatada kõiki sorte ja kultuure. Näiteks Alt-Lauri talu demonstreerib edukat maheköögiviljakasvatust, Pajumäe talu aga mahepiimatootmist.

Kliimamuutused ja energiatarve

Energiakasutuse vähendamine ning kohaliku taastuenergia kasutamine on suureks väljakutseks kõikides taludes. Biomassi kasutamine energia saamiseks kas otsese põletamise teel või biogaasistamise kaudu aitab taludel vähendada sõltuvust fossiilkütuste tõusvatest hindadest. Biogaasi lahendused pole kahjuks ei Eestis ega Lätis veel piisavalt laiatarbeliseks muutunud. Kasutuses olevad meetmed hõlmavad seni vaid tarbimise säästlikumaks muutmist.

Keskkonnateadlikkus maal

Kuna igas talus on keskkonnaväljakutsed erinevad, tuleb ka lahendused kohapeal välja mõelda. Seetõttu on talunike ja põllumajandustöötajate keskkonnateadlikkus väga oluline. Lisaks talunikele sõltub põllumajanduskeskkonna hea käekäik loodus- ja taluturistide teadlikkusest ja informeeritusest.

Rakendamine Demo Farm taludes

Alltoodud tabelis on kokkuvõtlikult näidatud, millistele taludele erinevad keskkonnameetmed on asjakohased. Tabelit vaadates näeme, et osad Läti põllumajanduskeskkonna meetmed kattuvad Eesti omadega hästi, osad lähenemised on aga väga erinevad. Kui Eesti maapiirkondades edendatakse kohalikke keskkonnaorganisatsioone ja pärandkultuuri, siis Lätis pööratakse suurt tähelepanu metsaservadele, aedadele ja viljapuudele. Naabritel on üksteiselt veel palju õppida.

7. Alternatiivsed elupaigad																					
7.1. Teeäärte hooldus									X												X
7.2. Täimeribade rajamine																					
7.3. Kõrgtaimestikuga ribade rajamine									X					X							X
7.4. Kaitsefunktsiooniga puude ja põosaste istutamine õunaaedade ümber																					
7.5. Tuuletõkkeribade (taimestiku) rajamine põldude kaitseks																					
7.6. Pajuribade hooldus ja taastamine																					
7.7. Kaitsemetsade rajamine ja hooldus																					
7.8. Kraaviservade mitmekesistamine																					
7.9. Looduslike protsesside tagamine kuivenduskraavides ja kraaviservades																					
7.10. Kuivenduskraavide restruktureerimine																					
7.11. Kivihunnikute säilitamine									X												
8. Kliimamuutustega võitlemine ja energiaküsimused																					
8.1. Säästlik energiatarbimine					X						X				X						X
8.2. Säästliku energia tootmine										X					X						X
9. Muldade hooldus																					
9.1. Erosiooni vältimine									X												X
9.2. Mullakvaliteedi parandamine															X						

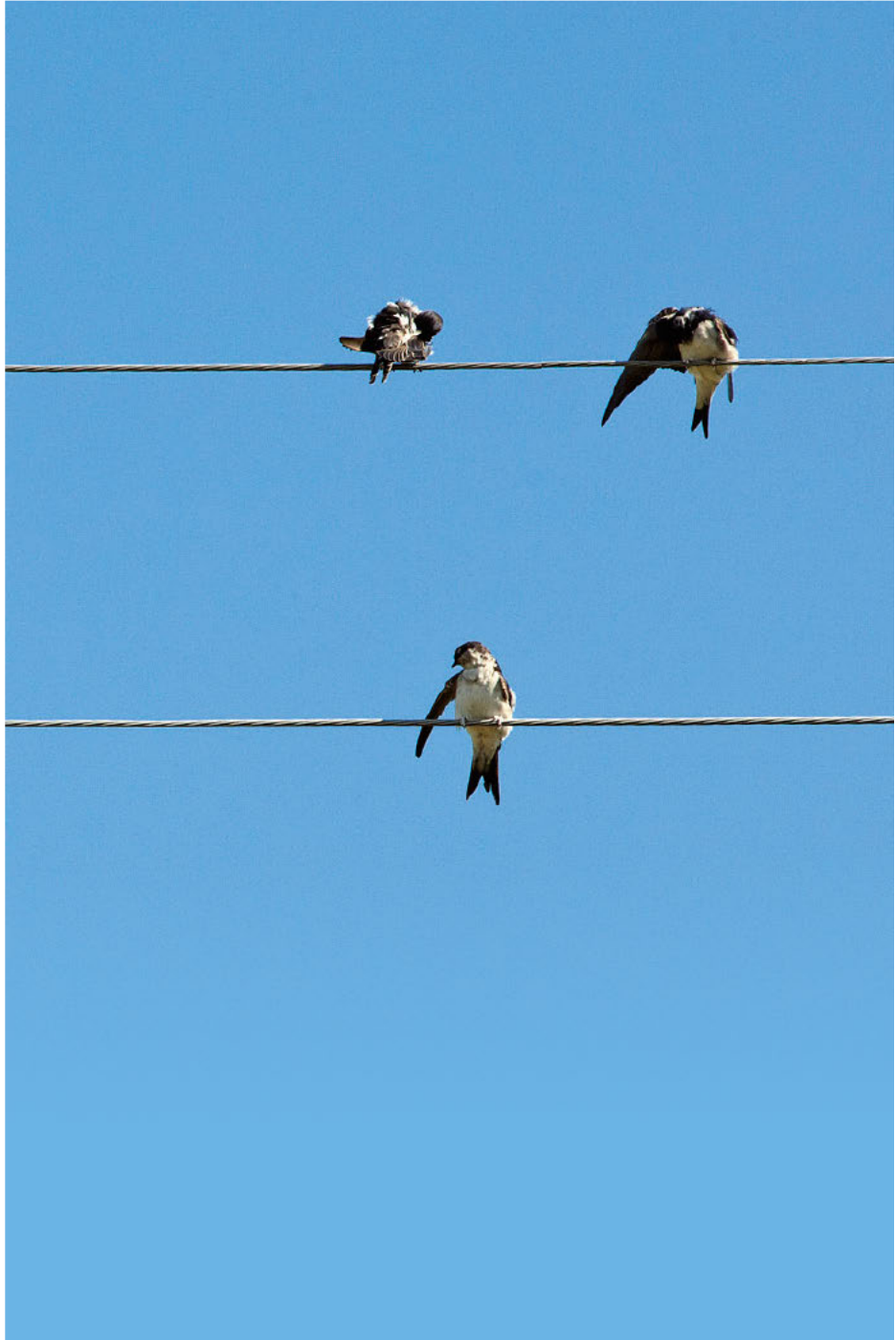
Soovituslikud meetmed projektis osalenud Lāti taludele

Meede/Talu	Kurzemnieki	Jaun-Ieviņas	Lejas Kleperi	Lejašķerzēni	Lielkrūzes	Mauriņi	Silkalni	Valti	Vekši	Viksnas
1. Rohumaad		x	x	x	x	x		x	x	x
1.1. Rohumaade hooldamine										
1.2. Looduslike rohumaaade säilitamine			x							
1.3. Rohumaade kvaliteedi parandamine - taimekooslused ning taimestiku ruumiline struktuur	x	x	x	x	x	x	x	x		x
1.4. Struktureeritud metsaservade rajamine		x	x	x	x	x	x	x	x	x
1.5. Rohumaade rajamine söötis teraviljapõldudele				x						
1.6. Puisnītude rajamine		x		x	x	x	x		x	x
1.7. Rohumaade taastamine		x	x	x		x		x	x	
1.8. Metsakarjamaade rajamine		x				x		x	x	
1.9. Rebaste kütmine										
2. Rohealad ja aiad										
2.1. Aedade loodusliku mitmekesisuse suurendamine	x	x	x		x	x	x	x		x
2.2. Taimestiku säilitamine puuviljajaaedades	x	x		x						
2.3. Muru järk-järguline niitmine		x	x		x			x		x
2.4. Humalaistanduste säilitamine					x					

2.5. Kiviaedade tugevdamine taimedega												X		
2.6. Aiaalade laiendamine	X													
3. Metsad ja puud														
3.1. Mets														
3.1.1. Metsa majandamata jätmine												X		
3.1.2. Püsimeetsasuse meede (majandamine ilma lageraieteta) ja oluliste mitmekesisust suurendavate objektide säilitamine majandusmetsades.	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
3.1.3. Metsakarjamaade toetamine	X	X						X				X	X	
3.1.4. Oluliste maastikuelementide säilitamine metsastatud põllumaadel												X		
3.1.5. Suurte puude säilitamine	X	X	X									X	X	
3.2. Mahalangenud surnud puud														
3.2.1. Mahalangenud surnud puude säilitamine										X				
3.3. Metsatukad														
3.3.1. Metsatukkade rajamine ja hooldamine		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
3.3.2. Metsatukkade rajamine ja nende hooldamine puisnituudel		X						X				X	X	
4. Tiigid ja väikeveekogud														
4.1. Jõesootide majandamine													X	
4.2. Tiigisüsteemide rajamine									X					
4.3. Tiigikallaste hooldamine								X						

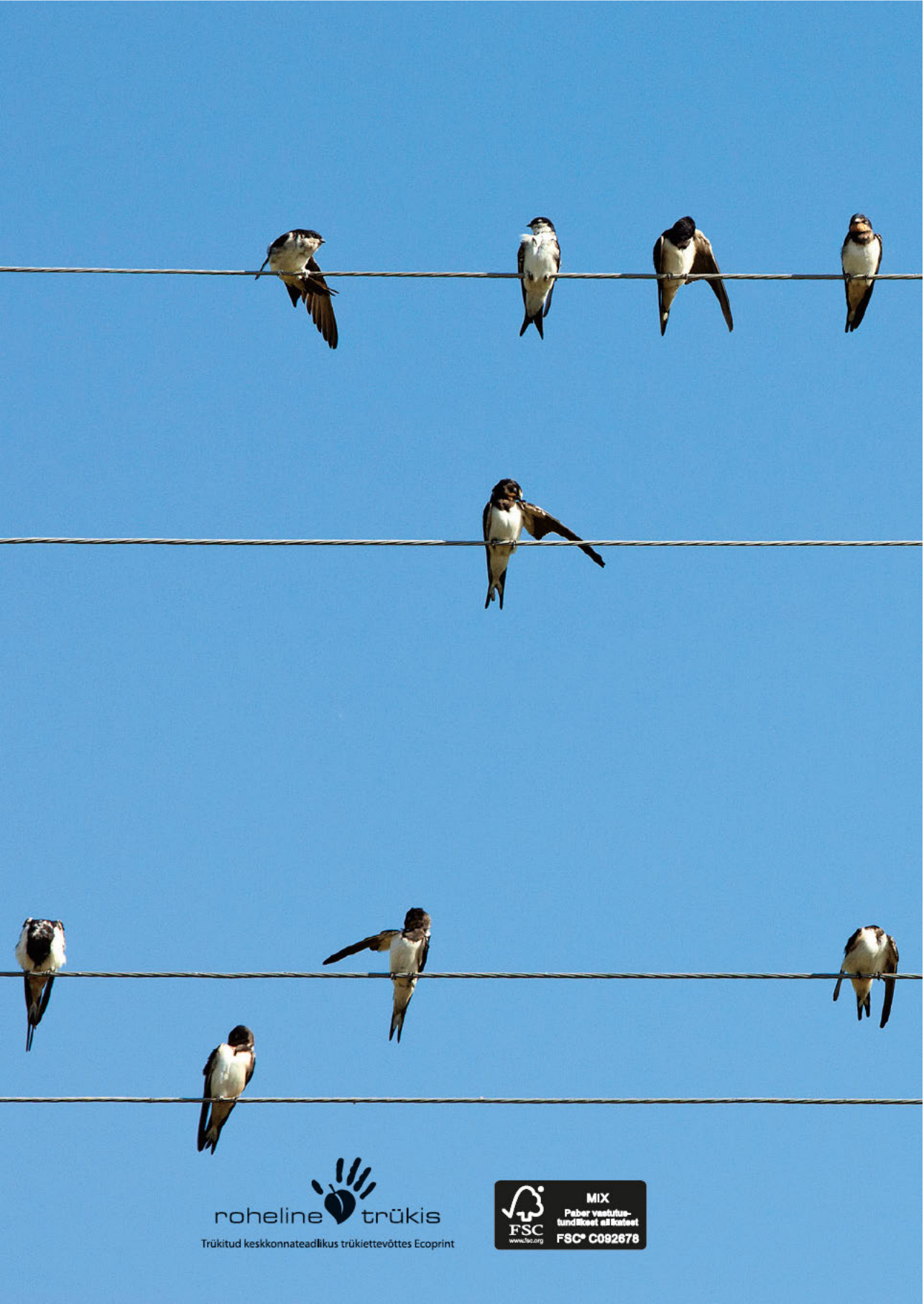
Meede/Talu	Kurzemnieki	Jaun-Ieviņas	Lejas Kleperi	Lejašķerzēni	Lielkrūzes	Mauriņi	Silkalni	Valti	Vekši	Viksnas
4.4. Tiigi kaldatimestiku looduslikumaks muutmine	x				x		x	x		
4.5. Kanalisatsioonisüsteemi kaasajastamine								x	x	
4.6. Sönnikukäitluse kaasajastamine										
4.7. Silotöötlemise kaasajastamine										
4.8. Põhjavee kaitse										
4.9. Veereostuse vältimine - muu									x	
4.10. Muud veemajanduslikud soovitused					x			x		
5. Aiandus										
5.1. Keskonnasöbralik puuviljakasvatus	x									
6. Vöõrliigid ja administratiivsed meetmed										
6.1. Sosnovski karuputke (Heraclium sosnowskyi) hävitamine				x		x		x		
6.2. Kanada kuldītsa (Solidago canadensis) puistute kontroll							x			
6.3. Kõrge loodusväärtusega rohumaade registreerimine										
6.4. Kuivenduskraavide väljavõtmine ametlikust maaparandusregistrist (majandamata jätmine)						x				

Eestimaa Looduse Fond (ELF) on valitsusväline, nii poliitiliselt kui ka majanduslikult sõltumatu keskkonnaorganisatsioon.

ELFi maaelu programmi tegevuste eesmärgiks on keskkonnateadlikkuse edendamine põllumajandustootjate, tarbijate ja poliitikakujundajate seas, vähendamaks tootmisega kaasnevaid kahjulikke mõjusid loodusele.

roheline trükis
Trükitud keskkonnateadlikus trükiettevõttes Ecoprint

 MIX
Paber vastutustundlikult allikatest
www.fsc.org FSC® C092678